

UiT Norges arktiske universitet

Det Juridiske fakultet

Forholdet mellom tiltalebeslutning om dom

Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningens rettslige og faktiske grunnlag

Ina Ulrikke Rasmussen

Liten masteroppgave i rettsvitenskap høst 2019

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Tema og problemstilling	1
1.2	Aktualitet.....	2
1.3	Rettskildebildet.....	2
1.4	Avgrensning	4
1.5	Videre fremstilling	4
2	Anklageprinsippet og forholdet til andre grunnleggende hensyn og prinsipper	6
2.1	Innledning.....	6
2.2	Forholdet mellom anklageprosess og inkvisisjonsprosess	7
2.3	Maktfordelingsprinsippet	8
2.4	Opportunitetsprinsippet.....	9
2.5	Den materielle sannhets prinsipp	10
2.6	Offentlighetsprinsippet.....	11
3	Krav til tiltalebeslutningens innhold	12
3.1	Oversikt.....	12
3.2	Krav til rettslig beskrivelse	12
3.3	Krav til faktisk beskrivelse.....	14
3.4	Særlig om medvirkningshandlinger	15
3.5	Krav til konkretisering ved fortsatt forbrytelse	16
4	Påtalemyndighetens adgang til å endre tiltalen	19
4.1	Før hovedforhandling	19
4.2	Under hovedforhandling	19
5	Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningen	22
5.1	Innledende bemerkninger	22
5.1.1	Kontradiksjonshensynet	22
5.1.2	Objektivitetsplikten	23

5.1.3	Utredningskravet	23
5.2	Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningens rettslige grunnlag.....	25
5.2.1	Innledning.....	25
5.2.2	Forholdets identitet - fra «interesseteori» til «helhetsvurdering»	26
5.2.3	Vurdering av sakens rettslige identitet.....	28
5.2.4	Begrensning når fokuset i hendelsesforløpet flyttes	31
5.2.5	Rettskraft og forbud mot gjentatt straffeforfølgelse.....	32
5.3	Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningens faktiske grunnlag.....	34
5.3.1	Innledning.....	34
5.3.2	Endring i tid, sted og andre omstendigheter.....	35
5.3.3	Særlig om fortsatt forbrytelse.....	36
5.3.4	Likeartet konkurrens	38
5.4	Domstolens plikt til å fravike tiltalebeslutningen	38
5.4.1	Utgangspunkt	38
5.4.2	En annen lovforståelse	39
5.4.3	Andre faktiske omstendigheter.....	40
5.5	Domstolens adgang til å legge vekt på forhold som ikke er omfattet av tiltalebeslutningen ved straffeutmålingen	41
6	Forslag til ny straffeprosesslov	44
6.1	Innledning.....	44
6.2	Straffeprosesslovutvalgets lovforslag og vurderinger.....	44
6.3	Høringsuttalelser	46
6.4	Avsluttende bemerkninger	47
Kildeliste		50
Lover		50
Forarbeider		51
Rettspraksis		51

Litteratur.....	54
Nettadresser.....	55

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Denne masteroppgaven behandler forholdet mellom tiltalebeslutning og dom, herunder rettens adgang til å fravike tiltalebeslutningen etter straffeprosessloven¹ § 38.

I tiltalebeslutningen trekker påtalemyndigheten opp rammene for saken. Tiltalen gir uttrykk for påtalemyndighetens beslutning om å kreve straff overfor den siktede etter en forberedende etterforskning. Tiltalebeslutningen må utformes slik at tiltalte får anledning til å forberede sitt forsvar. Helt overordnet er dette begrunnet i hensynet til kontradiksjon og forutberegnelighet, som ivaretar den tiltaltes rettssikkerhet.

Retten skal forholde seg til det straffbare forholdet som følger av tiltalen, men har adgang til å fravike både det faktiske og det rettslige grunnlaget dersom den finner grunnlag for det. Noen ganger medfører bevisførselen eller andre omstendigheter i en straffesak at domstolen får et annet syn enn påtalemyndigheten på bevisbedømmelsen eller rettsanvendelsen. Retten kan da fravike tiltalebeslutningen og pådømme etter det faktum den finner bevist eller det den anser som riktig rettsanvendelse.

Til tider oppstår vanskelige grensespørsmål om hvor store avvik som må til før det forholdet som anses bevist, skal anses som et annet straffbart forhold enn det tiltalen gjelder. Formålet med oppgaven er å redegjøre for rettens kompetanse når den ønsker å pådømme forholdet på grunnlag av et annet straffebud, et endret faktum eller begge deler, som avviker fra den opprinnelige tiltalen.

Etter straffeprosessloven § 38 kan retten ikke gå utenfor det «forhold» tiltalen gjelder, men er ubundet av den nærmere detaljerte faktiske beskrivelse. Videre følger av bestemmelsens andre ledd at retten ikke er bundet av tiltalen eller de påstander som er fremsatt med hensyn til hvilket straffebud som skal anvendes på forholdet. Kjernen i bestemmelsen er at retten ved pådømmelsen må holde seg innenfor sakens faktiske og rettslige identitet selv om det gjøres endringer i subsumsjonen.

¹ Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Strpl.) 22. mai 1981 nr. 25.

1.2 Aktualitet

I 2016 la Straffeprosessutvalget frem sin utredning til ny straffeprosesslov, NOU 2016: 24. Utvalget foreslår endringer hva angår rettens subsumsjonsfrihet, og viser med dette temaets aktualitet. Det foreslås å begrense domstolens kompetanse til å fravike tiltalebeslutningen ved at det kreves påtalemyndighetens samtykke før endring kan foretas.

I lys av vurderingen som skal gjøres i det følgende av rettens kompetanse etter gjeldende rett, viser NOU 2016: 24 og tilhørende høringssvar fra ulike instanser at det er stor uenighet om hvordan rekkevidden av rettens kompetanse til å fravike tiltalebeslutningen bør videreføres. Der flertallet i straffeprosessutvalget ønsker å styrke anklageprinsippet i norsk straffeprosess, er flere høringsinstanser bekymret for betydningen dette vil ha for rettens overordnede ansvar for rettsanvendelsen. I teorien stilles det spørsmål ved om forslaget i realiteten er en maktforskyvning fra domstolene til påtalemyndigheten som ikke er forenlig med grunnleggende rettssikkerhetsprinsipper.² Det vil derfor redegjøres for gjeldende rett på området før det gjøres en rettspolitisk analyse av kritikken mot straffeprosesslovutvalgets utredning.

1.3 Rettskildebildet

Straffeprosessloven er den primære rettskilden i spørsmålet om forholdet mellom tiltalebeslutning og dom. Utgangspunktet for oppgaven tas i lovens § 38. Hovedregelen fremgår i første ledd som lyder:

«Retten kan ikke gå utenfor det forhold tiltalen gjelder, men er ubundet av den nærmere beskrivelse med hensyn til tid, sted og andre omstendigheter.»

Etter § 38 andre ledd fremgår det at

«Med hensyn til det straffebud som skal anvendes på forholdet, er retten ikke bundet av tiltalen eller de påstander som er fremsatt. Det samme gjelder med hensyn til straff og andre rettsfølger.»

² Rui, Jorun, «Anklageprinsippet stilling i norsk straffeprosess», *Tidsskrift for strafferett*, 2017 s. 329-344) punkt 6.

Lovens ordlyd indikerer at det sentrale er at retten må holde seg til det straffbare forholdet i tiltalen. Ordlyden gir imidlertid ikke svar på hvordan grensene for hva som er samme «forhold» skal trekkes opp. I Ot.prp.nr. 35 (1978-1979) påpeker departementet at det straffbare forholdets identitet ikke lar seg løse gjennom en uttømmende regel og dermed best kan få sin løsning gjennom rettspraksis.³

Høyesterett har gjennom flere avgjørelser behandlet spørsmålet om rettens adgang til å fravike tiltalebeslutningen. Underrettspraksis er derfor ikke tatt i betraktning i denne sammenheng. Oppgaven vil behandle utvalgte dommer som gir anvisning på dagens rettstilstand på området. Høyesteretts avgjørelser tillegges følgelig stor vekt ved behandlingen av oppgavens problemstillinger.

Juridisk teori vil også bidra til å belyse problemstillingen på områder hvor det er begrenset med andre rettskilder.

Ved Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) ble Den europeiske menneskerettskonvensjon fra 1950 (EMK) med tilleggsprotokoller (TP) inkorporert i norsk rett, og gjelder som norsk lov etter menneskerettsloven § 2. Videre følger det av § 3 at de nevnte konvensjonene skal gå foran annen norsk lovgivning ved motstrid.

I forbindelse med denne oppgaven er EMK artikkel 6 om retten til rettferdig rettergang særlig viktig. Artikkelen oppstiller minsterettigheter borgerne har i møte med myndighetene «for å få avgjort (...) en straffesiktelse mot seg».

Hva angår tolkningen av EMK har Høyesterett fremholdt at norske domstoler skal foreta en selvstendig tolkning av konvensjonen og benytte samme metode som Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD).⁴ Videre er det slått fast at ved tvil om forståelsen av konvensjonen, må norske domstoler ved avveiningen av ulike interesser eller verdier kunne trekke inn verdiprioriteringer som ligger til grunn for norsk lovgivning og rettsoppfatning.

³ Ot.prp.nr. 35 (1978-1979) s. 110.

⁴ Rt-2005-833 (avsnitt 45).

De rettigheter som følger av EMK har stor betydning i norsk straffeprosess. Årsaken er at EMD gjennom sin praksis i betydelig grad har gitt de kortfattede og vage bestemmelsene i EMK et konkret og relativt vidtrekkende innhold.⁵

I 2014 ble et eget kapittel om menneskerettigheter inntatt i Grunnloven.⁶ Retten til rettferdig rettergang følger nå av Grl. § 95. Grunnlovsbestemmelsene er kortfattet og vag, og det må dermed ved lovtolkningen ses hen til både norske rettstradisjoner og konvensjonspraksis i tilknytning til de parallelle bestemmelsene i menneskerettskonvensjonene.⁷

1.4 Avgrensning

Oppgaven avgrensner mot å behandle tilfeller hvor retten idømmer en annen rettsfølge eller et større inndragningskrav enn påstått, jf. strpl. § 38 andre ledd andre punktum. Regelen innebærer blant annet at retten kan idømme andre reaksjoner og rettsfølger enn straff selv om påtalemyndigheten ikke har fremmet krav om det. Avgrensningen er begrunnet i at oppgaven søker å konsentrere seg om det straffbare forholdets rettslige og faktiske identitet.

1.5 Videre fremstilling

I kapittel 2 vil det gjøres rede for anklageprinsippet i norsk straffeprosess. Anklageprinsippet har forgreininger videre i andre prinsipper i norsk rett og det vil gjøres rede for utvalgte, grunnleggende hensyn som maktfordelingsprinsippet, opportunitetsprinsippet, den materielle sannhets prinsipp og offentlighetsprinsippet.

I kapittel 3 vil det redegjøres for hvilke krav som settes til tiltalebeslutningens innhold, herunder faktumbeskrivelse og anvendelse av aktuelle straffebud. I en naturlig forlengelse av dette vil det redegjøres for påtalemyndighetens adgang til å endre tiltalebeslutningen, før og under hovedforhandling. En slik adgang krever imidlertid samtykke fra retten og tiltalte selv. Dette behandles i kapittel 4.

Videre vil det i kapittel 5 redegjøres for rettens kompetanse i henhold til tiltalebeslutningen. Oppgaven drøfter rettens adgang til å fravike det rettslige grunnlaget og dømme etter et annet

⁵ Øyen (2019) s. 45.

⁶ Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814.

⁷ Dok.nr.16 (2011-2012) s. 122.

straffebud, og rettens adgang til å fravike det faktiske grunnlaget og gjøre endringer med hensyn til tid, sted og andre omgivelser. Dessuten behandles spørsmålet om tilfeller hvor retten faktisk har en plikt til å fravike tiltalebeslutningen, før det ses på rettens adgang til å legge vekt på forhold som ikke er omfattet av tiltalebeslutningen ved straffeutmålingen.

Avslutningsvis vil det i kapittel 6 gjøres en rettspolitisk vurdering, med særlig fokus på straffeprosessutvalgets forslag til endringer i forholdet mellom tiltalebeslutning og dom. Et viktig moment er hvorvidt utvalgets forslag, som begrunnes i en ønsket styrking av anklageprinsippet, i realiteten er en maktforskyvning fra domstolen til påtalemyndigheten. Det viktigste motargumentet synes å være at endringen fratår domstolen det overordnede ansvaret for rettsanvendelsen.

2 Anklageprinsippet og forholdet til andre grunnleggende hensyn og prinsipper

2.1 Innledning

Et bærende prinsipp i norsk straffeprosess er anklageprinsippet. Det følger av straffeprosessloven § 63 at

«domstolene trer bare i virksomhet etter begjæring av en påtaleberettiget, og deres virksomhet opphører når begjæringen blir tatt tilbake.»

Det betyr at domstolene ikke av eget initiativ kan forfølge straffbare forhold. Retten trer først i virksomhet når den mottar en tiltalebeslutning fra påtalemyndigheten. Innholdet i en tiltalebeslutning følger av straffeprosessloven § 252, som lister opp formalia, samt hvilket straffebud som skal anvendes og beskrivelse av det straffbare forhold som tiltalen gjelder.

Underveis i en hovedforhandling har påtalemyndigheten kompetanse til å endre, utvide eller frafalle tiltalebeslutningen med hjemmel i straffeprosessloven § 254. For de tilfeller hvor påtalemyndigheten ikke har foretatt en endring, utvidelse eller frafallelse, har retten kompetanse til å fravike tiltalebeslutningen etter straffeprosessloven § 38 dersom den finner det bevist. Det er imidlertid et krav om at «forholdet» som pådømmes ikke skifter identitet dersom retten fraviker tiltalebeslutningen. Domstolens kompetanse til å fravike tiltalebeslutningen har dermed en side til anklageprinsippet, fordi det er påtalemyndigheten som utferdiger tiltalebeslutningen og setter rammene for straffesaken.

Utgangspunktet i strafferetten er en partsprosess hvor påtalemyndigheten er anklager, tiltalte blir anklaget, og domstolen pådømmer forholdet som en nøytral part. Tvisteloven⁸ § 11-2 gir uttrykk for disposisjonsprinsippet i sivilprosessen, hvor det fremgår at «retten kan bare avgjøre de krav som er reist i saken». I straffeprosessen gjelder ikke noe disposisjonsprinsipp slik som i sivilprosessen, og straffeprosessen er i større grad enn sivilprosessen innrettet mot at domstolens avgjørelser skal bli riktige, uavhengig av partenes disposisjoner. Rettens avgjørelser må imidlertid også på straffeprosessens område treffes innenfor visse rammer. Domstolen er ubundet av tiltalen og de påstander som er fremsatt etter strpl. § 38 annet ledd,

⁸ Lov om mekling og rettergang i sivile tvister 17. Juni 2005 nr. 90.

men anklageprinsippet innebærer at retten ikke står helt fritt i forhold til påtalemyndighetens påstander.

Straffeprosessutvalget er i sin utredning kritisk til domstolens kompetanse etter gjeldende rett, og hevder at anklageprinsippet bare er delvis gjennomført i norsk straffeprosess og bør styrkes.⁹ Dette vil nærmere gjøres rede for i kapittel 6.

Som nevnt ovenfor innebærer anklageprinsippet at en egen påtalemyndighet, og ikke domstolene, skal ta initiativ til rettsforfølging. All den tid anklageprinsippet har en særlig viktig side til straffeprosessloven § 38, er det nødvendig med en nærmere redegjørelse for prinsippet og de hensyn som begrunner prinsippet.

2.2 Forholdet mellom anklageprosess og inkvisisjonsprosess

En *anklageprosess* er en prosess hvor striden står mellom to parter, hvor dommeren er upartisk og sørger for at partene holder seg innenfor rammene av prosessen og til slutt treffer en avgjørelse uten å ta noen aktiv del i striden. Med *inkvisisjonsprosess* siktes det til en prosess hvor dommeren har ansvar for å oppklare saken og på eget initiativ setter i gang undersøkelse, avhører mistenkte og vitner og samler annet bevismateriale.

Ved gjennomføringen av straffeprosessloven av 1887¹⁰ ble motsetningen mellom anklageprosess og inkvisisjonsprosess fremhevet. Den tidligere prosessen hadde vært sterkt inkvisitorisk, og den nye loven skulle gjeninnføre anklageprosessen med en egen påtalemyndighet til å forfølge lovbrudd.¹¹

Gjeldende straffeprosess kan karakteriseres som en anklageprosess med inkvisitoriske innslag.¹² For det første følger det som nevnt ovenfor av straffeprosessloven § 63 at retten bare trer i virksomhet etter begjæring fra påtalemyndigheten. Dersom politiet ber om rettens samtykke til ransaking, kan ikke retten på eget initiativ treffe beslutning om beslag.¹³ På samme måte kan ikke retten av eget tiltak beslutte forlengelse av varetektsfengsling dersom

⁹ NOU 2016: 24 s. 392.

¹⁰ Lov om Rettergangsmaaden i Straffesager 1. Juli 1887 nr. 5.

¹¹ Andenæs/ Myhrer (2009) s. 31.

¹² Andenæs/Myhrer (2009) s. 33.

¹³ Rt-1997-1590.

politiet ikke har begjært det.¹⁴ I denne sammenheng utfylles anklageprinsippet i straffeprosessloven § 63 av § 38, og deler av det inkvisitoriske innslaget gjør seg gjeldende.

I NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov finner utvalget det klart at det ikke er et alternativ å foreslå ytterligere inkvisitoriske innslag i norsk straffeprosess. Det stilles spørsmål ved om gjeldende rettslige rammer for domstolens dømmende virksomhet i straffesaker gir uttrykk for en hensiktsmessig arbeids- og funksjonsdeling mellom påtalemyndigheten og retten. Tvert imot foreslås det på bakgrunn av de hensyn anklageprinsippet bygger på, at påtalemyndigheten i noe større grad bør gis myndighet til å trekke opp rammene for rettens avgjørelser.¹⁵

Disse hensyn som anklageprinsippet bygger på vil bli behandlet i det følgende. Drøftelsene vil imidlertid konsentreres rundt de momenter som er aktuelle for forholdet mellom tiltalebeslutning og dom.

2.3 Maktfordelingsprinsippet

Statsforfatningen bygger på maktfordelingsprinsippet. Stortinget, Kongen i statsråd (Regjeringen) og domstolene deler statens makt som henholdsvis lovgivende, utøvende og dømmende organ.

Det grunnleggende hensynet bak maktfordelingsprinsippet er å sikre at ulike statsinstitusjoner effektivt kan kontrollere hverandre, særlig for å unngå vilkårlige inngrep i borgernes frihet.¹⁶

Den offentlige påtalemyndighet utgjør i straffeforfølgningen den utøvende makt på vegne av regjeringen. Regjeringen har tidligere hatt en formell instruksjons- og omgjøringsmyndighet overfor påtalemyndigheten. Påtalemyndighetens uavhengighet er nylig lovfestet, og følger av strpl. § 55. Bestemmelsen lyder:

«Påtalemyndigheten er uavhengig ved behandlingen av den enkelte straffesak.
Ingen kan instruere påtalemyndigheten i enkeltsaker eller omgjøre en påtaleavgjørelse.»

¹⁴ Rt-1994-1378, Rt-1997-2073, og Rt-2004-146.

¹⁵ NOU 2016: 24 s. 393.

¹⁶ Aall (2016) s. 118.

Grunnloven § 96 første ledd gir uttrykk for betydningen av maktfordeling under straffeforfølgning:

«Ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom.»

Den dømmende makt ligger hos domstolene med Høyesterett som siste instans, jf. Grunnloven § 88. Domstolene kan ikke dømme noen til straff hvis ikke lovgiver med tilstrekkelig presisjon har definert den aktuelle handlingen som straffbar ved et lovvedtak. Den utøvende makt kan ikke straffe borgeren før det er gjennomført en prosess for domstolene som har munnet ut i en dom som fastslår at et av lovgivers straffebud er overtrådt.

I NOU 2016:24 viser utvalget til at regler som legger til rette for at domstolene av eget tiltak kan ta initiativ til å opplyse saken til skade for tiltalte, gå utenfor anklagen eller idømme strengere reaksjon enn påstått, kan sies å bryte med forutsetningen om at straff er et så alvorlig inngrep overfor borgerne at det bør være en forutsetning at alle tre statsmakter stiller seg bak straffekravet. Det anføres av straffeprosessutvalget at domstolene i så henseende ikke fungerer som et rent dømmende organ, og dermed utøver en funksjon som det ut fra maktfordelingshensyn bør tillegges påtalemyndigheten.¹⁷

2.4 Oppportunitetsprinsippet

Etter straffeprosessloven § 62 a første ledd har påtalemyndigheten plikt til å påtale straffbare handlinger hvis den finner bevis for siktedes skyld. Etter oppportunitetsprinsippet har imidlertid påtalemyndigheten en viss skjønnsmessig adgang til å iverksette straffeforfølgning og unnlate straffeforfølgning selv om de rettslige og faktiske betingelser for forfølgning er til stede. Oppportunitetsprinsippet kommer særlig til uttrykk i straffeprosessloven § 69 første ledd:

«Selv om straffeskyld anses bevist, kan påtalemyndigheten når helt særlige grunner tilsier det, unnlate å påtale handlingen.»

Oppportunitetsprinsippet i straffeprosessen hviler på en tanke om at forfølgningen skal være formålstjenlig, hensiktsmessig og rimelig.¹⁸ Prinsippet er også et uttrykk for hvilken makt

¹⁷ NOU 2016: 24 s. 393.

¹⁸ Kjeldby (2013) s. 32.

som ligger til påtalemyndigheten i en straffeforfølgingsprosess. Påtalemyndigheten avgjør om det skal iverksettes etterforskning og videre forfølgning. Videre trekker påtalemyndigheten opp rammene for straffesaken ved å ta ut tiltale mot den siktede hvor det vises til det faktiske og rettslige forholdet påtalemyndigheten mener skal forfølges.

2.5 Den materielle sannhets prinsipp

Straffeprosessen bygger på prinsippet om den materielle sannhet. Prinsippet går ut på at saksbehandlingsreglene for straffesaker må utformes slik at avgjørelser treffes på grunnlag av det som faktisk har skjedd.¹⁹ Det innebærer en plikt for både påtalemyndigheten og domstolen til å søke å komme til et materielt riktig resultat på objektivt grunnlag. Objektivitetsplikten må forstås i lys av målsettingen om at ingen uskyldige skal straffes eller utsettes for mistanke.²⁰

Etter strpl. § 226 tredje ledd skal etterforskningen i en straffesak søke å klarlegge både det som taler imot en person og det som taler til hans fordel. Fellende straffedommer må bygge på riktig rettsanvendelse og riktig faktum. Høyesterett har også uttalt at den materielle sannhets prinsipp er en bærebjelke i straffeprosessen, og at påtalemyndigheten har en særlig plikt til å påse at ingen uskyldige blir straffet.²¹

En slik oppfordring tilfaller også domstolen ved at den har et selvstendig ansvar for å sørge for at saken blir fullstendig opplyst, jf. strpl. § 294 første ledd. Også strpl. § 38 bidrar til å frembringe den materielle sannhet ved at domstolen har et selvstendig ansvar for å anvende riktig straffebud på et straffbart forhold.

Som et eksempel på at domstolen søker etter å klarlegge sakens materielle sannhet, kan det nevnes at Høyesterett i Rt-2006-582 har uttalt at det klare utgangspunktet i norsk rett er at eventuelle feil ved innhenting av bevis ikke er til hinder for at beviset føres.²² Her hadde politiet foretatt en ulovlig ransaking, men de bevis som ble funnet ved ransakingen ble likevel tillatt ført. Dette kan tolkes som et utslag av den materielle sannhets prinsipp fordi det viser viktigheten av å få klarlagt hva som faktisk har skjedd i saken. Hensynet til et materielt riktig resultat veies opp mot det rettsbrudd som er begått som følge av feil ved innhenting av

¹⁹ Rui (2014) s. 401.

²⁰ Øyen (2019) s. 31.

²¹ Rt-2007-1435 (avsnitt 38).

²² Rt-2006-582 (avsnitt 22).

beviset. Til tross for at feil fra påtalemyndighetens side medfører en form for krenkelse, er det ofte avgjørende at sannheten kommer frem og at resultatet blir materielt riktig.

2.6 Offentlighetsprinsippet

Offentlighetsprinsippet bør også nevnes i denne sammenheng, som et sentralt straffeprosessuelt utgangspunkt. Prinsippet har tre virkninger. For det første skal offentligheten ha adgang til å være tilhørere ved rettsmøter, for det andre skal det være tillatt å referere fra rettsmøtene, og for det tredje skal domstolens avgjørelser være tilgjengelig for offentligheten.²³ Offentlighet i domstolene er sikret gjennom Grunnloven § 95 første ledd annet punktum og EMK artikkel 6 nr. 1, som fastslår at rettergangen skal være rettferdig og offentlig.

Etter at tiltalebeslutningen er forkynt for tiltalte, har pressen rett til kopi hos påtalemyndigheten, jf. påtaleinstruksen²⁴ § 22-7. Det gjøres unntak der det er «sannsynlig at saken helt eller delvis blir ført for lukkede dører».²⁵ Pressen har også rett til innsyn i tiltalebeslutninger i straffesaker som er til behandling ved domstolen, jf. forskrift om offentlighet i rettspleien²⁶ § 7. Det gjelder likevel også her et unntak for saker som går for lukkede dører.

De nevnte reglene rundt tiltalebeslutningen bidrar dermed til offentlighetsprinsippet. Tiltaltes rettssikkerhet ivaretas ved at tiltalebeslutningen er offentlig og motvirker at tiltalte behandles utilbørlig. Dessuten bidrar offentlighet til at strafferettspleien har tillit i befolkningen ved at det politi, påtalemyndighet og domstoler foretar seg ikke holdes hemmelig.²⁷

²³ Rui (2014) s. 421.

²⁴ Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten.

²⁵ Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven) § 125.

²⁶ Forskrift nr. 757/2001.

²⁷ Øyen (2019) s. 33.

3 Krav til tiltalebeslutningens innhold

3.1 Oversikt

Tiltalebeslutningen angir grunnlaget og rammen for saken. Tiltalen gir som nevnt tidligere uttrykk for påtalemyndighetens beslutning om å kreve straff overfor den siktede etter en forberedende etterforskning.²⁸

Det er ikke bare i tilfeller hvor det er tatt ut tiltale at § 38 kommer til anvendelse. Bestemmelsen gjelder også når pådømmelse skjer på grunnlag av ikke-vedtatt forelegg. Et forelegg gjengir straffebud og beskrivelse av faktum, og har derfor samme prosessuelle virkning som en tiltalebeslutning, jf. § 256. Et utferdiget forelegg trer da i stedet for tiltalebeslutning, jf. § 268. Retten har et faktisk og et rettslig grunnlag å forholde seg til etter forelegget, og kan ikke gå utenfor dette forholdet ved pådømmelsen. Det samme gjelder i tilståelsessaker, der siktede begjæres pådømt ved tilståelsesdom uten at det utferdiges tiltalebeslutning eller avholdes hovedforhandling, jf. § 248.

Regler for utforming av tiltalebeslutning følger av straffeprosessloven § 252. Tiltalen skal oppfylle visse formalia. Den skal være skriftlig, undertegnet og datert, inneholde hvilken domstol saken skal føres for og tiltaltes navn og bopel, jf. § 252 første ledd nr. 1 og 2. I det følgende skal det gjøres rede for lovens krav til tiltalebeslutningens beskrivelse av henholdsvis det straffebud som anvendes og sakens faktum.

3.2 Krav til rettslig beskrivelse

Etter strpl. § 252 første ledd nr. 3 skal det fremgå «hvilket straffebud som påstås anvendt med gjengivelse av innholdet så langt det er av betydning for saken». Av forarbeidene følger det at reservasjonen «så langt det er av betydning for saken» gir en anvisning på at bare de aktuelle deler av straffebudet skal tas med.²⁹ Gjengivelse av deler av et straffebud som er uten betydning for saken kan skape forvirring for tiltalte rundt hva han kan straffes for.

Hvilket skyldkrav som gjelder bør normalt angis i den rettslige beskrivelsen, herunder om skyldkravet er forsett eller uaktsomhet, og om det gjelder et særskilt skyldkrav i tillegg til ett

²⁸ Andenæs og Myhrer (2009) s. 346.

²⁹ NUT 1969:3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen s. 282.

eller flere av straffbarhetsvilkårene.³⁰ Det gjelder imidlertid ikke et alminnelig krav om at tiltaltes skyld skal konkretiseres i den faktiske beskrivelsen.³¹

Begrunnelsen for at innholdet i straffebudet skal angis i tiltalebeslutningen, er hensynet til forutberegnelighet. Tiltalebeslutningen skal gjengi handlingen som er kriminalisert etter loven, sammenholdt med beskrivelse av faktum, slik at tiltalte kan forberede sitt forsvar.

Enkelte straffebud ramser opp ulike forøvelsesmåter, eksempelvis § 231 om narkotikaovertrødelse. Det følger av bestemmelsen at innførsel, utførsel, erverv, oppbevaring, sending eller overdragelse av stoff straffes med bot eller fengsel. Dersom det aktuelle i saken bare er oppbevaring av narkotika, skal tiltalebeslutningens beskrivelse begrenses i samsvar med dette. Retten er likevel ikke bundet av denne gjengivelsen av straffebestemmelsen, og vil kunne dømme etter et annet alternativ i paragrafen. Dette følger av strpl. § 38.

Dersom flere straffebestemmelser kommer til anvendelse på én straffbar handling, såkalt idealkonkurrens, skal alle de aktuelle bestemmelsene tas med i tiltalebeslutningen.³² Dette er begrunnet i hensynet til at alle sider av den straffbare handlingen skal pådømmes i saken. Dersom det viser seg under hovedforhandling at én aktuell straffebestemmelse er utelatt, er det likevel ikke til hinder for at retten etter omstendighetene kan anvende bestemmelsen av eget tiltak, jf. § 38. Denne problemstillingen vil bli behandlet nærmere under punkt 5.2 om domstolens adgang til å fravike det rettslige grunnlaget.

Er påtalemyndigheten i tvil om hvilket straffebud som skal anvendes på forholdet, for eksempel om forholdet skal pådømmes som tyveri eller underslag, kan tiltalebeslutningen lyde på prinsipalt det ene og subsidiært den andre bestemmelsen. Så lenge det er tale om samme forhold, står retten fritt etter § 38 til å anvende et alternativt straffebud, selv om det ikke er tatt med subsidiært i tiltalebeslutningen.

³⁰ Øyen (2019) s. 267.

³¹ Rt-2013-1297 (avsnitt 13).

³² Bjerke m. fl. (2011) s. 944.

3.3 Krav til faktisk beskrivelse

Den faktiske beskrivelsen av tiltalebeslutningen reguleres av § 252 første ledd nr. 4. Det skal etter bestemmelsen gis en «kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder, med opplysninger og tid og sted».

Formålet med beskrivelsen av faktum er dels å individualisere forholdet, dels å gi retten grunnlag for å kontrollere lovanvendelsen, og til å kunne kontrollere både sin egen og påtalemyndighetens kompetanse.³³

Et annet formål er å gi tiltalte veiledning under forberedelsen av sitt forsvar. Kravet til individualisering må ses i sammenheng med og tolkes i lys av de krav som følger av EMK artikkel 6 nr. 3 a, som gir siktede rett til å bli «underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham». Det gjelder som nevnt ikke noe alminnelig krav etter straffeprosessloven eller EMK artikkel 6 om at det også må inntas en beskrivelse knyttet til de subjektive vilkår for straff.³⁴

Dersom flere handlinger blir betraktet som ett sammenhengende forhold, er det ikke alltid mulig eller nødvendig å individualisere de enkelte ledd i det straffbare forholdet. Dette følger av forbeholdet «så vidt mulig» i bestemmelsen.

I Rt-2001-38 behandlet Høyesterett en sak hvor det ble vurdert om en tiltalebeslutning var tilstrekkelig individualisert etter strpl. § 252 første ledd nr. 4 og EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav a. Tiltalen gjaldt omsetning av narkotika eller medvirkning til dette, men anga ingen konkrete kjøpere, nærmere dato for salg eller hva som ble omsatt den enkelte gang. At tiltalebeslutningen ikke gikk lenger i spesifisering i dette tilfellet, skyldtes at påtalemyndigheten ikke hadde materiale som gav mulighet for det. Høyesterett understreket at det sentrale rettssikkerhetshensyn var at den tiltalte skulle få anledning til å forberede sitt forsvar. Den domfelte i saken var kjent med hvilket bevismateriale tiltalen bygget på, som etter en helvetsvurdering ble ansett tilstrekkelig for å ivareta forsvaret og de rettssikkerhetshensyn § 252 første ledd nr. 4 hviler på.

Dommen viser at kravet til individualisering i tiltalebeslutningen må vurderes i forhold til hvilken annen informasjon tiltalte får. En grundig bevisoppgave fra påtalemyndigheten kan

³³ *ibid.* s. 944.

³⁴ Rt-2013-1297 (avsnitt 13).

reducere kravet til en individualisert tiltalebeslutning. Høyesterett uttalte at hensynet til en praktikabel straffeforfølgning må videre avveies mot hensynet til rettssikkerhet for de tiltalte.³⁵ Først og fremst tilsier rettssikkerhetshensynet at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. Videre uttales det at rettssikkerhetshensynet referer seg ikke bare til å unngå uriktige domfellelser, men også til å unngå at personer utsettes for tiltaler på sviktende grunnlag.

En annen sak er dersom tiltalebeslutningen inneholder feil eller mangler, som kan føre til at saken blir avvist. Det er likevel sjelden dette blir følgen. Etter strpl. § 285 annet ledd kan retten gi påtalemyndigheten adgang til å «avhjelpe feil som hindrer fremme av saken, og innrømme den nødvendige utsettelse». Dette innebærer at påtalemyndigheten kan rette eventuelle feil og mangler ved tiltalebeslutningen. Dersom feilen først oppdages etter endt hovedforhandling og saken ankes til neste instans, er vilkåret etter strpl. § 343 første ledd at det «antas at feilen har innvirket på dommens innhold». Om den faktiske eller den rettslige beskrivelsen i tiltalebeslutningen har vært ufullstendig, vil det som regel være liten grunn til å tro at feilen har spilt noen rolle i saken, hvis saksbehandlingen for øvrig har vært tilfredsstillende.³⁶ I ovennevnte Rt-2001-38 opphevet Høyesterett den fellende dommen for medvirkeren til forbrytelsen, med den begrunnelse at tidligere instanser skulle ha avvist forholdet mot ham inntil en mer presis tiltalebeslutning var utformet.

3.4 Særlig om medvirkningshandlinger

Medvirkning reiser noen særlige problemer vedrørende tiltalebeslutningens utforming. Spørsmålet er om medvirkning kan nevnes helt abstrakt i beskrivelsen av det faktiske grunnlaget, eller om § 252 første ledd nr. 4 krever en konkretisering av hva medvirkningen nærmere bestod i.

Dersom medvirkningsansvar er aktuelt, skal angivelsen av straffebudet suppleres med en henvisning til straffeloven³⁷ § 15. Gjengivelsen av det faktiske grunnlaget skal suppleres med formuleringen «eller medvirkning til dette» eller lignende.³⁸

³⁵ Rt-2001-38 s. 40.

³⁶ Andenæs og Myhrer (2009) s. 354.

³⁷ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).

³⁸ Øyen (2019) s. 271.

Utgangspunktet er at det ikke kreves at medvirkningshandlinger er uttrykkelig nevnt i gjerningsbeskrivelsen, men at kravet til individualisering må ses i sammenheng med kravene som følger av EMK artikkel 6 nr. 3.³⁹ Utfordringen ligger i medvirkerens mulighet til å forberede sitt forsvar. Det grunnleggende kontradiksjonsprinsippet gjelder naturligvis i samme grad for medvirkningshandlinger i tiltalebeslutninger som for primærhandlinger.

I Rt-1992-127 var medvirkningshandlingen kun beskrevet i overskriften til gjerningsbeskrivelsen, som «grunnlaget for tiltalen er følgende handling eller medvirkning til handling». Her uttalte Høyesterett at overskriften og den faktiske gjerningsbeskrivelsen må ses som en enhet. Tiltalebeslutningen oppfylte dermed kravene som følger av strpl § 252.

I HR-2018-578-U var saken at medvirkningsalternativet bare fremgikk av lovhenviingene i tiltalebeslutningen, og ikke ellers. Høyesterett uttalte at resultatet i Rt-1992-127 forsterkes av at strpl. § 38 ikke er til hinder for å dømme «bare» for medvirkning der tiltalen går ut på at den tiltalte har utført handlingen.⁴⁰

På bakgrunn av de nevnte avgjørelser må kravet til konkretisering for medvirkningshandlinger forstås slik at det samlede bevisbildet i en sak normalt gir tiltalte nødvendig informasjon om hva medvirkningshandlingen består i, og dermed tilstrekkelig mulighet til å forberede sitt forsvar. I så tilfelle vil det kunne veie opp for at medvirkningshandlingen ikke er konkretisert.⁴¹

3.5 Krav til konkretisering ved fortsatt forbrytelse

Det faktiske grunnlaget for hvert straffbare forhold skal «så vidt mulig» beskrives hver for seg etter § 252 første ledd nr. 4. Når det er tale om ett og samme straffbare «forhold» skal det beskrives under ett og mest mulig nøyaktig. Dette gjelder selv om det foreligger en fortsatt forbrytelse. Terskelen for å kunne beskrive flere straffbare forhold under ett er høy.⁴²

Høyesterett har uttalt seg om kravet ved fortsatt forbrytelse i flere avgjørelser. I Rt-1992-445 hvor tiltalen gjaldt om lag 150 oppringninger til en rekke ulike personer, la Høyesterett til grunn at de forskjellige oppringningene var ulike straffbare forhold og måtte konkretiseres.

³⁹ Rt-2015-345 (avsnitt 25).

⁴⁰ HR-2018-578-U (avsnitt 25).

⁴¹ Øyen (2019) s. 271.

⁴² Øyen (2019) s. 269.

Førstvoterende uttalte at individualiseringen av bare seks av om lag 150 tilfeller var vanskelig å akseptere som tilfredsstillende ut fra de prinsipper vår strafferettspleie bygger på.

I Rt-1998-1416 behandlet Høyesterett også spørsmålet om tiltalebeslutningen var tilstrekkelig konkretisert. Av tiltalebeslutningen fremgikk det at tiltalte i tiden januar 1995 og frem til mai 1995 i områdene Oslo, Asker, Lysaker, Karihaugen og Skedsmokorset, banet seg adgang til ca. 60-70 motorvogner og borttok blant annet CD-spillere, CD-plater, mobiltelefoner, solbriller og penger. Tiltalebeslutningen gav dermed ikke noen nærmere beskrivelse enn en angivelse av handlingenes art, opplysning om det geografiske området og det tidsrom handlingene var begått innenfor. Førstvoterende uttalte at det måtte være en forutsetning for at de handlinger som var omfattet av tiltalen skulle anses tilstrekkelig konkretisert, at de kunne betraktes som en fortsatt sammenhengende forbrytelse.⁴³ Da Høyesterett etter en helthetsvurdering fant at det forelå en indre sammenheng mellom handlingene, kunne forholdet betraktes som en fortsatt forbrytelse.⁴⁴

I Rt-2001-38 uttalte annenvoterende (for flertallet) på sin side at han ikke oppfattet kravet til individualisering i strpl. § 252 første ledd nr. 4 særlig strengt når det dreier seg om en fortsatt forbrytelse der ingen enkeltstående straffbare handlinger lar seg individualisere. Om denne dommen uttaler Øyen i sin artikkel «Fortsatt forbrytelse» at votumet til annenvoterende i Rt-2001-38 bør tolkes slik at kravene til konkretisering i en tiltalebeslutning ikke uten videre er små selv om en fortsatt forbrytelse foreligger.⁴⁵

Det er lagt til grunn i rettspraksis at det for straffbare handlinger som blir ansett som en sammenhengende forbrytelse, ikke stilles de samme krav til individualisering av de enkelte handlinger i gjerningsbeskrivelsen i tiltalebeslutningen som når de behandles som separate lovovertridelser, jf. Rt-2008-118 i avsnitt 11.

Eksemplene ovenfor viser at det kan stilles lavere krav til tiltalebeslutningens konkretisering dersom tiltalen gjelder en fortsatt forbrytelse. Nærmere presisert stilles det ikke samme krav til individualisering som ved enkeltforbrytelser. Dette betyr imidlertid ikke at kravene til konkretisering ved fortsatt forbrytelse er minimale. Lavere krav skyldes først og fremst at det ofte ikke er mulig å gi en like detaljert beskrivelse ved fortsatt forbrytelse. Dersom forholdene

⁴³ Rt-1998-1416 s. 1418.

⁴⁴ Det ble vurdert om tiltaltes rett til å forberede sitt forsvar var tilstrekkelig ivaretatt. Et viktig moment saken var at tiltaleposten bygget på tiltaltes egen forklaring (s. 1419).

⁴⁵ Øyen (2005) s. 224.

tiltalen gjelder er gjenstand for tilståelse eller saken i stor grad bygger på siktedes egen forklaring, reduseres også kravet til individualisering. Begrunnelsen for individualiseringen er som nevnt siktedes rett til å kunne forberede sitt forsvar, som er det mest sentrale hensynet bak kravet til individualisering.

4 Påtalemyndighetens adgang til å endre tiltalen

4.1 Før hovedforhandling

Før hovedforhandlingen har startet er det ingen begrensninger i påtalemyndighetens kompetanse til å endre tiltalebeslutningen. Det følger av strpl. § 253 første ledd at utvidelse av tiltalen til andre straffbare forhold skjer ved et tillegg til tiltalebeslutningen eller ved at ny tiltalebeslutning trer i stedet for den tidligere. I begge tilfeller må den nye eller den rettede tiltalebeslutningen behandles som en vanlig tiltalebeslutning, og må blant annet forkynnes for tiltalte, jf. § 263. Etter annet ledd gjelder det samme for andre endringer.

Når tiltalebeslutningen endelig oversendes domstolen, gir den uttrykk for det straffbare forholdet som ønskes pådømt på bakgrunn av etterforskningen. Påtalemyndighetens ubegrensede kompetanse til endring før hovedforhandling er begrunnet i hensynet til at dommen skal bygge på et materielt riktig resultat.

Retten har også en viss veiledningsplikt overfor partene. Det fremkommer ikke direkte av noen bestemmelse i straffeprosessloven, men det er likevel lagt til grunn i rettspraksis at retten har en alminnelig veiledningsplikt.⁴⁶ Plikten må sies å være minst like vidtrekkende i straffesaker som i sivile saker.⁴⁷ Veiledningsplikten er likevel langt mer begrenset overfor påtalemyndigheten enn overfor siktede, all den tid siktede er ressurs svak i forhold til påtalemyndigheten. En uriktig avgjørelse til skade for siktede kan, etter sakens art, være vesentlig mer betenkelig enn en uriktig avgjørelse til skade for påtalemyndigheten.⁴⁸ I straffesaker har imidlertid retten ansvar for å sørge for sakens opplysning, både til gunst og til skade for tiltalte. Se nærmere om dette under punkt 5.1.3.

4.2 Under hovedforhandling

Påtalemyndighetens kompetanse til å foreta endring, utvidelse eller frafallelse av tiltalen under hovedforhandling reguleres av strpl. § 254.

⁴⁶ Rt-1996-1558.

⁴⁷ Øyen (2019) s. 287, jf. forutsetningsvis HR-2019-741-A.

⁴⁸ Øyen (2019) s. 288.

Det følger av bestemmelsens første ledd at møtende aktor kan frafalle enkelte tiltaleposter eller hele tiltalen i sin helhet. Dette kan eksempelvis skje etter bevisførselen under hovedforhandlingen, hvor aktor finner at beviset svikter for en av tiltalepostene. Dersom spørsmålet om tiltale hører under høyere påtalemyndighet, krever frafallelse likevel samtykke fra riksadvokaten, jf. første ledd annet punktum.

Etter annet ledd kan påtalemyndigheten utvide tiltalen til «andre straffbare forhold». En slik utvidelse krever samtykke av retten. Ved avgjørelsen vil retten normalt legge vekt på om det er nær sammenheng mellom det nye og det gamle forhold, og om utvidelsen vil komplisere behandlingen av saken.⁴⁹

Retten kan videre ikke tillate utvidelse uten samtykke eller en uforbeholden tilståelse av tiltalte selv. Manglende protester fra tiltalte eller hans forsvarer om utvidelsen kan ikke likestilles med samtykke.⁵⁰ På den andre siden kan tiltalte aldri motsette seg en utvidelse av tiltalen så lenge den forkynnes for ham tidligere enn tre dager før hovedforhandlingen, jf. § 86 annet ledd. En forutsetning er at retten til å kunne forberede sitt forsvar er ivaretatt. Dette innebærer at tiltaltes samtykke ved utvidelse av tiltalebeslutningen under hovedforhandling er en absolutt betingelse for påtalemyndighetens endringskompetanse.

Etter tredje ledd kan andre endringer i tiltalebeslutningen foretas av møtende aktor. Endringen kan gjelde den rettslige beskrivelse, beskrivelsen av faktum eller begge deler.⁵¹ Så lenge det er tale om samme straffbare forhold, er det bare hensynet til kontradiksjon som utgjør en begrensning i påtalemyndighetens endringskompetanse. Dette er en naturlig konsekvens av domstolens kompetanse etter strpl. § 38. Domstolen står fritt til å bygge på andre faktiske omstendigheter eller legge til grunn en annen lovanvendelse enn påtalemyndigheten innenfor det samme straffbare forhold.⁵² På bakgrunn av anklageprinsippet ville det vært liten sammenheng i reglene dersom påtalemyndigheten skulle vært avskåret fra å gjøre slike endringer selv.

De ovennevnte reglene må ses i lys av at tiltalte «skal gis en passende utsettelse når retten finner det ønskelig for forsvaret», etter § 254 fjerde ledd. Den samme begrensningen følger av strpl. § 38 tredje ledd, hvor det fremgår at før retten bruker et annet straffebud enn etter

⁴⁹ Andenæs og Myhrer (2009) s. 353.

⁵⁰ Rt-1989-69.

⁵¹ Andenæs og Myhrer (2009) s. 354.

⁵² Andenæs og Myhrer (2009) s. 354.

tiltalebeslutningen, skal den gi partene anledning til å uttale seg om spørsmålet. Etter § 38 tredje ledd siste punktum skal siktede også få en passende utsettelse når retten finner det ønskelig for forsvaret. Reglene ivaretar tiltaltes rett til kontradiksjon, ved at han gis tid og anledning til å forberede sitt forsvar vedrørende det nye straffebudet med de forberedelser som er nødvendig.

5 Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningen

5.1 Innledende bemerkninger

I forbindelse med en hovedforhandling skal retten ta stilling til om tiltalte er skyldig etter tiltalen. Som nevnt innledningsvis regulerer strpl. § 38 rettens adgang til å fravike påtalemyndighetens tiltalebeslutning. En forutsetning for at retten vurderer å fravike tiltalebeslutningen er at påtalemyndigheten ikke har gjort endringer eller utvidet tiltalebeslutningen under hovedforhandlingen som nevnt ovenfor etter strpl. § 254.

I det følgende vil de hensyn som er viktige for vurderingen behandles, før det gjøres rede for rettens kompetanse til å fravike tiltalebeslutningen.

5.1.1 Kontradiksjonshensynet

Dersom påtalemyndigheten eller retten ønsker å gjøre endringer, skal det sørges for at tiltaltes rett til kontradiksjon ivaretas, jf. henholdsvis § 254 fjerde ledd og § 38 tredje ledd. Etter EMK følger retten til kontradiksjon i en straffesak av artikkel 6 nr. 3, men kan også leses ut av retten til «fair trial» i artikkel 6 nr. 1. Etter nr. 3 bokstav a har siktede rett til å «bli underrettet straks (...) om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham». Det er helt nødvendig at siktede er informert om anklagens faktiske og rettslige sider for at kontradiksjonen skal anses reell. Bestemmelsen henviser til tiltalebeslutningen, og kravet til individualisering i strpl. § 252 skal leses i lys av EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav a. Av bokstav b følger det at siktede har rett til «å få tilstrekkelig tid og muligheter til å forberede sitt forsvar». Også denne bestemmelsen henviser til tiltalebeslutningen, og eventuelle endringer som gjøres i så henseende.

Retten må etter omstendighetene gjøre det klart for partene at den vurderer en annen subsumsjon enn etter tiltalen, slik at partene kan få uttale seg om spørsmålet. I Rt-1987-950 uttalte Høyesterett noe forsiktig at det kan reises spørsmål om det fra rettens side burde vært markert klarere at det var aktuelt med en subsumsjonsendring.⁵³ I HR-2016-592-A uttales det derimot klart at partene *skal* gis anledning til å uttale seg.⁵⁴ Lagmannsretten, som ikke forela spørsmålet om omsubsumering for partene, begikk derfor en saksbehandlingsfeil. Høyesterett

⁵³ Rt-1987-950 s. 957.

⁵⁴ HR-2016-592-A (avsnitt 12).

fremhever videre at ved slike feil er «veien til opphevelse etter straffeprosessloven § 343 første ledd ikke lang».

Dette synspunktet modereres likevel noe i HR-2017-1015-U, hvor det vises til at brudd på kravet til kontradiksjon ikke er en absolutt saksbehandlingsfeil, da det kreves at «feilen kan ha innvirket på dommens innhold», jf. strpl. § 343 første ledd. Selv om det skal lite til for å konstatere saksbehandlingsfeil ved manglende kontradiksjon, gjelder det kun dersom feilen antas å ha virket inn på dommens innhold.

5.1.2 Objektivitetsplikten

Et sentralt rettslig utgangspunkt i straffeprosessen er objektivitetsplikten, som gjelder for domstolene og politi og påtalemyndighet.⁵⁵ Domstolens objektivitetsplikt er helt selvsagt. Noe annet vil være uforenlig med domstolens funksjon i samfunnet og svekke tilliten til rettssystemet.⁵⁶ Ikke minst vil det stride mot kravet til upartiske domstoler og retten til rettferdig rettergang etter Grunnloven § 95 og EMK artikkel 6.

Påtalemyndighetens objektivitetsplikt er nedfelt i straffeprosessloven § 55 a fjerde ledd. Bestemmelsen fastsetter at «påtalemyndighetens tjenestemenn skal opptre objektivt i hele sin virksomhet, herunder på etterforskningsstadiet, når det treffes påtalevedtak, og ved irettføring av saken». Påtalemyndighetens objektivitetsplikt viser seg blant annet ved at det må legges ned påstand om frifinnelse hvis det under hovedforhandlingen blir tvil om tiltaltes skyld eller at det ikke foreligger tilstrekkelige bevis for domfellelse.⁵⁷

5.1.3 Utredningskravet

Et annet sentralt rettslig utgangspunkt er kravet om grundig saksopplysning. Kravet gjelder for både domstolene og påtalemyndigheten, og gjelder både på etterforskningsstadiet, påtalestadiet og irettføringsstadiet. Kravet er noe mer vidtrekkende i alvorlige saker enn i mindre alvorlige saker, og er klart strengest når påtalemyndigheten skal treffe en positiv påtaleavgjørelse og når retten skal avsi en fellende dom.⁵⁸

⁵⁵ Øyen (2019) s. 31.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Se strpl. § 73 første ledd og § 254 første ledd.

⁵⁸ Øyen (2019) s. 32.

Et utslag av kravet om grundig saksopplysning følger av straffeprosessloven § 294 første punktum, som slår fast at retten skal sørge for at saken blir «fullstendig opplyst» under hovedforhandling. Kravet medfører at retten må sørge for ytterligere bevisføring hvis partenes bevisstilbud er utilstrekkelige, jf. § 294 annet punktum som viser til at retten kan beslutte at det skal innhentes nye bevis og utsette forhandlingen. Dette gjelder også uavhengig av om partene tilbyr bevisføring om det aktuelle bevistemaet eller ikke.⁵⁹

Utredningskravet gjelder helt frem til retten har truffet sin avgjørelse. Retten kan derfor ha plikt til å reassumere en sak etter at et rettsmøte er avsluttet for at ytterligere bevis skal bli ført, herunder ved å forelegge bevis eller bevisspørsmål for partene skriftlig etter ved å innkalle til et nytt rettsmøte.⁶⁰

I HR-2019-1967-A konkluderte Høyesterett med at lagmannsretten hadde forsømt sin plikt etter strpl. § 294 til å påse at saken ble fullstendig opplyst, da den unnlot å sørge for innhenting av sakkyndigbevis i en voldtektssak. Høyesterett fremholdt at et sentralt moment ved vurderingen av rettens plikt til å sørge for sakens opplysning er hvor alvorlig saken er. Etter at tiltalte ble frifunnet i lagmannsretten, viste det seg under den etterfølgende rådslagning at flere av rettens medlemmer savnet ytterligere sakkyndigbevis i bevisførselen, og anså dette som potensielt viktig for resultatet i saken. Det sentrale formålet med bestemmelsen er å forhindre uriktig domfellelse, som tilsier at retten har «et særlig ansvar når det er tale om opplysning til tiltaltes gunst».⁶¹ Høyesterett uttalte at voldtekt er en alvorlig forbrytelse der også hensynet til offeret veier tungt. Rettens plikt til å våke over sakens opplysning gjør seg særlig gjeldende på dette området, også når det gjelder bevisføring til skade for tiltalte.⁶²

Av strpl. § 38 første ledd annet punktum følger det et unntak fra § 294 første punktum, hvor det fremkommer at «bare når den finner særlig grunn til det, prøver retten om det foreligger omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere straffebestemmelse enn etter tiltalen». Dette er en begrensning i den plikt retten har etter § 294 til å sørge for at saken blir fullstendig opplyst. Bestemmelsen må ses i sammenheng med at det vil være til siktedes ugunst å henføre forholdet under en strengere straffebestemmelse, jf. ordlyden «særlig grunn». Som det følger av forarbeidene til § 38, har påtalemyndigheten det alltid i sin makt å

⁵⁹ Øyen (2019) s. 373.

⁶⁰ Jf. bl.a. Rt-2013-905 (avsnitt 28).

⁶¹ HR-2019-1967-A (avsnitt 25).

⁶² HR-2019-1967-A (avsnitt 32-33).

fremtvinge en strengere straffebestemmelse dersom det er nødvendig ved å rette på tiltalebeslutningen.⁶³ Unntaket i § 38 første ledd annet punktum er dermed begrunnet i anklageprinsippet.

En endring i subsumsjonen er betinget av at «forholdet» ikke endrer identitet. Det avgjørende er dermed om endringen medfører at en står overfor en annet «forhold» enn etter tiltalebeslutningen, hvor både faktiske endringer og en endret subsumsjon isolert sett kan medføre at en står overfor et annet straffbart forhold. Vilåret om at man ved endringen ikke må pådømme et annet «forhold» ved endring i lovanvendelsen, gjelder både ved subsumsjonsendringer og når det er spørsmål om å anvende et ytterligere straffebud i konkurrans.⁶⁴ I det følgende skal det redegjøres for endring i henholdsvis det rettslige og faktiske grunnlaget.

5.2 Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningens rettslige grunnlag

5.2.1 Innledning

Straffeprosessloven § 38 annet ledd første punktum gir retten adgang til å dømme etter et annet straffebud enn det som følger av tiltalebeslutningen. Rettens kompetanse følger dermed av lov, mens rettens plikt følger av rettspraksis. Denne plikten behandles i kapittel 5.4.

Det følger som nevnt av § 38 at «med hensyn til det straffebud som skal anvendes på forholdet, er retten ikke bundet av tiltalen eller de påstander som er fremsatt». Regelen er et utslag av at retten har et selvstendig ansvar for rettsanvendelsen. Dersom tiltalen gjelder tyveri, kan retten dømme for grovt tyveri eller mindre tyveri. Gjelder tiltalen fullbyrdet handling, kan retten dømme for forsøk, og omvendt.

Ordlyden i strpl. § 38 kan tolkes i retning av at retten er fullstendig ubundet av hvilket straffebud som skal anvendes. Det følger imidlertid noen begrensninger i tilknytning til rettens subsumsjonsfrihet. Begrensningene innebærer at retten ikke kan anvende et straffebud som *har en vesentlig annen rettslig karakter* enn det straffebudet tiltalen bygger på, slik at det

⁶³ NUT 1969: 3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen s. 162.

⁶⁴ Matningsdal (2002) s. 91.

straffbare forholdet endrer identitet. Denne vurderingsnormen følger av høyesterettspraksis, og skal nærmere gjøres rede for i det følgende.

Utgangspunktet er at dersom straffeansvaret bygger på det samme eller tilnærmet det samme faktum som tiltalen, er det tale om samme forhold. En endring av lovanvendelsen medfører som hovedregel ikke at forholdets identitet endres.⁶⁵

Spørsmålet er hvilke endringer retten kan foreta i forhold til tiltalebeslutningen uten at forholdets identitet forrykkes.

Spørsmål om å fravike tiltalebeslutningens rettslige grunnlag kan oppstå i flere sammenhenger. For det første kan det være tale om å pådømme det straffbare forholdet etter et annet straffebed enn det som fremgår av tiltalebeslutningen. Et klassisk eksempel er gradsforbrytelsene, hvor for eksempel tiltalen lyder på kroppskrenkelse, men retten dømmer for grov kroppskrenkelse. Det er her tale om en subsumsjonsendring.

For det andre kan det være aktuelt å pådømme forholdet etter en annen straffebestemmelse *i tillegg* til den som følger av tiltalebeslutningen. Et klassisk eksempel her er hvor tiltalen lyder på incest, og spørsmålet er om retten kan pådømme forholdet som voldtekt.⁶⁶ Det er her tale om idealkonkurrens, hvor én handling rammes av flere straffebed som anvendes ved siden av hverandre.⁶⁷ Et viktig hensyn bak denne regelen er at gjerningspersonen ikke skal dømmes mer enn én gang for et straffbart forhold. Begrunnelsen for at flere straffebed kan anvendes ved siden av hverandre, er at de rammes ulike sider av handlingen og dermed verner de ulike interesser som er krenket.⁶⁸

I det følgende skal det redegjøres for rettens adgang til å dømme etter et annet straffebed enn det som fremkommer av tiltalebeslutningen, først og fremst i de tilfeller hvor det er tale om samme faktiske handling.

5.2.2 Forholdets identitet - fra «interesseteori» til «helhetsvurdering»

Ved vurderingen av forholdets rettslige identitet har man tradisjonelt først og fremst spurt om

⁶⁵ Matningsdal (2002) s. 92.

⁶⁶ Andenæs og Myhrer (2009) s. 379.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Eskeland og Høgberg (2017) s. 250.

de aktuelle straffebud verner den samme interesse. Den såkalte interesseteorien går ut på at et straffbart forhold skifter identitet hvis ansvaret knyttes til et alternativt straffebud som verner om helt andre interesser. Dette gjelder selv om det faktiske grunnlaget for straffansvar ikke endres.⁶⁹

Etter Høyesteretts avgjørelse i Rt-1980-360 ble det klart at retten ikke kan dømme tiltalte for et forhold som rettslig sett har en annen karakter enn det tiltalen gjelder. Høyesterett fant at retten hadde gått utenfor sin kompetanse ved å dømme for uaktsom forvoldelse av død⁷⁰ når tiltalen gjaldt vegtrafikklovens bestemmelse om hensynsfull ferdsel i trafikken.⁷¹ Høyesterett viste til at vegtrafikklovens bestemmelse skal skape trygghet i trafikken, og til tross for vern mot personskade, har bestemmelsen ikke karakter av vern av private interesser. Det gis heller ingen fornærmet i straffeprosessuell forstand. Bestemmelsen om uaktsom forvoldelse av død er derimot plassert i straffelovens kapittel om forbrytelser mot liv, legeme og helbred, og dens direkte formål er å verne disse goder.⁷² Det ble lagt vekt på at bestemmelsene verner ulike interesser, har ulike strafferettslige siktemål og ulike karakteristiske trekk. Det ble vist til at på bakgrunn av anklageprinsippet er det påtalemyndighetens oppgave å avgjøre hvilke sider av en handling som skal gjøres til gjenstand for forfølgning, og ikke en oppgave for domstolene.

Det er imidlertid på det rene at det også må foretas en helhetsbedømmelse. I Rt-1989-1336 var det tale om å dømme for hatefulle ytringer når tiltalebeslutningen gjaldt hensynsløs atferd. Førstvoterende peker på at straffebudene er inntatt i ulike kapitler i straffeloven, og er rettet mot henholdsvis vern av private interesser og ideelle samfunnsinteresser. Etter en allmenn vurdering uttalte førstvoterende at det er vesensforskjellig å bli dømt for fredsforstyrrelse og for rasediskriminering, og spørsmålet om det foreligger rettslig identitet må avgjøres ut fra en helhetsvurdering.

At det må foretas en helhetsvurdering, støttes også opp om i Rt-2003-394. Høyesterett uttrykte at ved vurderingen om det kan anvendes et annet straffebud enn det som følger av tiltalebeslutningen, skal det tas utgangspunkt i «den såkalte interesseteorien» som følger av Rt-1980-360. Det er imidlertid bare når de aktuelle straffebudene verner helt ulike interesser at interesseteorien alene kan begrunne at man står overfor forskjellige forhold. Det kan være

⁶⁹ Rt-2003-394 (avsnitt 12).

⁷⁰ Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov § 239.

⁷¹ Lov 18. mai 1965 nr. 4 om vegtrafikk (vegtrafikkloven) § 3.

⁷² Rt-1980-360 s. 363.

nødvendig å foreta en mer omfattende helhetsvurdering i enkelte tilfeller, hvor interesseteorien bare utgjør ett element, jf. dommens avsnitt 12.

På bakgrunn av ovennevnte rettspraksis kan det legges til grunn at det beror på en konkret vurdering hvorvidt ulike bestemmelser verner forskjellige interesser. For straffebud som er plassert i straffeloven, vil straffebudets plassering i det enkelte kapittel gi en viss veiledning. Eksempelvis er § 155 om vold eller trusler mot offentlig tjenestemenn plassert i kapittel om «Vern av offentlig myndighet og tilliten til den». Voldskrenkelse overfor en vanlig borger vil normalt rammes av § 271 om kroppskrenkelse som er plassert i kapitlet om «Voldslovbrudd». I det første eksempelet er det i hovedsak allmenne interesser som blir krenket, mens i det andre eksempelet er tale om en personlig integritetskrenkelse. Den faktiske handlingen kan være den samme: en person slår til en annen. Forskjellen i anvendelse av straffebud er avhengig av hvorvidt fornærmede er en vanlig borger eller eksempelvis en politibetjent.

5.2.3 Vurdering av sakens rettslige identitet

Praksis fra Høyesterett viser at interesseteorien alene ikke lenger avgjør hva som avgrenser sakens rettslige forhold. Interesseteorien inngår fortsatt som et moment i en helhetsvurdering, der også andre momenter vektlegges.

Dette slås følgelig fast i Rt-2011-172. Retten hadde kompetanse til å dømme for legemsfornærmelse selv om tiltalebeslutningen gjaldt voldtektsforsøk. Høyesterett uttaler i avsnitt 19 at det må stilles krav om at den nye bestemmelsen

«ikke har en vesentlig annen rettslig karakter enn den bestemmelse som er angitt i tiltalen. Sentrale momenter ved denne vurderingen er om straffebudene tar sikte på å beskytte vesensforskjellige interesser, de grunnleggende trekk ved gjerningsbeskrivelsene og om det er stor forskjell på strafferammene, jf. blant annet Rt-2006-279.»

Høyesterett konkluderte med at domstolen kunne domfelle for kroppskrenkelse selv om tiltalen gjaldt voldtektsforsøk, som innebærer at det er rettslig identitet mellom disse straffebudene.

Voldtekt er en særegen form for kroppskrenkelse, og i tillegg til seksuell omgang inneholder handlingen vanligvis et volds- eller trusselement. Selv om gjerningsbeskrivelsen i voldtektsbestemmelsen i betydelig grad skiller seg fra gjerningsbeskrivelsen for legemskrenkelse, mente Høyesterett at bestemmelsenes rettslige karakter ikke var vesensforskjellige. Bestemmelsene rammer ulike former for fysiske angrep på person, og tar sikte på å beskytte den legemlige integritet. Såfremt domfellelsen gjelder samme *faktiske* handling, er det tale om samme forhold.⁷³

Det er ikke tvilsomt at retten kan foreta nedsubsumering fra voldtekt, som er en sammensatt forbrytelse med både vold eller trusler og seksuallovbrudd, til kroppsskade eller kroppskrenkelse, som bare innebærer et voldselement.⁷⁴ Det samme vil gjelde for andre gradsforbrytelser og sammensatte forbrytelser, for eksempel ved mishandling i nære relasjoner jf. straffeloven § 282. Det forutsetter at retten finner forholdet bevist etter bevisførselen. Dessuten må hele eller deler av det faktumet som er beskrevet i tiltalebeslutningen danne grunnlaget for domfellelsen selv om det anvendes et annet straffebed.

Imidlertid er en slik rettslig identitet som nevnt i Rt-2011-172 ikke nødvendigvis tilfelle dersom situasjonen hadde vært omvendt. Det fremstår mer betenkelig om domstolen skal kunne dømme for voldtekt i en sak som er iretteført med tiltale for kroppskrenkelse eller kroppsskade. Problemstillingen som oppstår er om tiltalte da blir dømt for et annet «forhold» enn etter tiltalen.

I lys av anklageprinsippet vil det ha betydning om retten *tilføyer* et element i den faktiske beskrivelsen av forholdet, for eksempel ved å legge til en seksuell krenkelse, eller *trekker fra* et element i gjerningsbeskrivelsen etter tiltalen. Dette illustrerer at vurderingen av rettslig identitet kan måtte løses ulikt avhengig av hvilken vei spørsmålet stilles.⁷⁵

I Rt-2012-1857 hadde tingretten nedsubsumert forholdet fra voldtekt til kroppskrenkelse med hjemmel i straffeprosessloven § 38. I lagmannsretten ble midlertid forholdet pådømt etter tiltalen, som lød på medvirkning til voldtekt. Det ble av Høyesterett ansett som et annet

⁷³ Rt-2011-172 (avsnitt 20).

⁷⁴ Rt-2012-1857 (avsnitt 21).

⁷⁵ Lovdata – merknad til strpl. § 38: skrevet av Hans-Petter Jahre, skrevet 21.02.2011 kl. 11:37, sist lest 10.10.2019 kl. 19:16. (<https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1981-05-22-25/§38>).

straffbart forhold enn kroppskrenkelse. Her ble også betydelige forskjeller i straffenivå fremhevet.

En annen avgjørelse som kan tas til inntekt for at slik oppsubsumering kan være problematisk, følger av Rt-2013-521. Ulik strafferamme i straffeбудene medførte at retten gikk utenfor sin kompetanse etter strpl. § 38. Tiltalte var i tingretten dømt for seksuell handling jf. straffeloven 1902 § 200 første ledd, mens lagmannsretten dømte for voldtekt, jf. straffeloven 1902 § 192. Begge bestemmelsene verner den seksuelle integritet. Domstolen fant det «klart» at domfellelsen for voldtekt prosessuelt sett var et annet forhold enn domfellelsen etter straffeloven § 200 første ledd.⁷⁶ Det var ikke avgjørende at bestemmelsene vernet de samme interessene. Det sentrale var vesensforskjellig strafferamme og flere og ulikeartede elementer i gjerningsbeskrivelsen.

Sistnevnte dom sier noe om hvor grensen går for hvilken oppsubsumering retten kan foreta innenfor rammen av gradsforbrytelser. I dette tilfellet var det dermed ikke tilstrekkelig å se til hvilke interesser straffeбудene vernet. Det var i hovedsak tale om å legge til et volds- eller trusselement ved pådømmelsen, som tilfører et nytt element til gjerningsbeskrivelsen.

I HR-2016-169-U som gjaldt varetektsfengsling, var ulik strafferamme og skyldkrav imidlertid ikke tilstrekkelig til å begrunne ulike straffbare forhold.⁷⁷ Siktelsen gjaldt uaktsom forvoldelse av en annens død, jf. strl. § 281. Politiet etterforsket imidlertid saken med sikte på å avklare om siktede hadde begått forsettlig drap, jf. § 275. Lagmannsretten la til grunn at den faktiske handlingen langt på vei var den samme uavhengig av straffeбудene, men at straffeбудene isolert sett ikke gjaldt samme forhold. Det avgjørende for lagmannsretten var at ulikt skyldkrav og strafferamme medførte at forsettlig drap hadde en vesentlig annen rettslig karakter enn uaktsom forvoldelse av en annens død. Høyesteretts ankeutvalg opphevet kjennelsen på grunnlag av uriktig lovforståelse. Høyesterett mente at det fortsatt var tale om samme faktiske handling, hvor bestemmelsene beskyttet samme interesse. Ulike skyldkrav og strafferamme var her ikke tilstrekkelig til å begrunne ulike straffbare forhold.

Det ble heller ikke konstatert ulike straffbare forhold i HR-2019-1259-A. Tiltalebeslutningen beskrev en forsøkshandling hvor tiltaltes formål var å drepe. Lagmannsretten dømte for trusler. Førstvoterende uttalte at slike forskjeller som nevnt HR-2016-169-U kan få betydning

⁷⁶ Rt-2013-521 (avsnitt 20).

⁷⁷ HR-2016-169-U.

ved fastleggningen av det straffbare forholdets karakter, særlig hvis det alternative straffebudet ivaretar en annen interesse. Det ble imidlertid slått fast at begge bestemmelsene verner om den personlige integritet. Også i denne saken kom Høyesterett til, etter en helhetsvurdering, at lagmannsretten ikke hadde gått utenfor rammen av strpl. § 38. Selv om forskjellen i strafferamme og straffenivå var stor, var det likevel av betydning at det var tale om å anvende et mildere straffebud enn etter tiltalebeslutningen.

Rettspraksis viser at forholdets rettslige identitet må avgjøres på bakgrunn av en helhetsvurdering, hvor de beskyttede interesser, strafferamme og gjerningsbeskrivelsen i straffebudet er avgjørende for hvorvidt det er tale om samme forhold. Det kan nok tenkes at vekten av de ulike momentene vil variere fra sak til sak. Høyesterett kan også synes å ha blitt noe «mildere» ved vurderingen av rettslig identitet, ved at hva som anses som samme forhold er blitt noe utvidet. Det kan likevel legges til grunn at vurderingen må gjøres konkret i hvert enkelt tilfelle, da det alltid vil være ulike momenter som spiller inn i ulike saker.

5.2.4 Begrensning når fokuset i hendelsesforløpet flyttes

En annen problemstilling er dersom fokuset flyttes til et annet tidspunkt i hendelsesforløpet ved anvendelse av et annet straffebud enn etter tiltalen. Spørsmålet er om subsumsjonsendringen medfører at også det faktiske grunnlaget endres.

Det foreligger en del sikre tilfeller hvor en endret subsumsjon trekker i retning av at man står overfor et annet straffbart forhold.⁷⁸ Ofte skyldes dette de faktiske endringene som gjøres, ved at oppmerksomheten rettes mot en annen faktisk hendelse enn det tiltalen har fokus på. Et eksempel på et slikt tilfelle er tyveri etter straffeloven § 321 som er et annet straffbart forhold enn heleri etter straffeloven § 332. Fokuset i hendelsesforløpet flyttes fra å ta «en gjenstand som tilhører en annen» til å «motta eller skaffe seg» utbytte av en straffbar handling. Handlingene har ulike karakteristiske trekk, og spørsmålet er hvilke trekk ved handlingen retten legger til grunn for dommen.

I 2005 behandlet Høyesterett en sak hvor spørsmålet var om to straffebud prosessuelt var samme forhold.⁷⁹ En mann var tiltalt for grovt bedrageri⁸⁰, men tingretten henførte istedenfor

⁷⁸ Se bl.a. Rt.1983-880 og Rt-2005-1218.

⁷⁹ Rt-2005-1218.

⁸⁰ Straffeloven 1902 § 270 jf. § 271.

de straffbare handlingene som grov utroskap.⁸¹ Når tingretten valgte å dømme tiltalte for grov utroskap, var det avgjørende spørsmålet om forholdets identitet ble endret. Det avgjørende var hvilke trekk ved den aktuelle handlingen tingretten hadde basert sin dom på; en pengeoverføring til en uberettiget konto, eller det etterfølgende forhold at pengene ikke ble videreført til rett konto. Høyesterett fant at når premissene i tingrettens dom leses i sammenheng, synes de etterfølgende forhold å ha vært avgjørende for domfellelsen, jf. dommens avsnitt 19. Tingretten hadde dermed flyttet fokuset i hendelsesforløpet, og Høyesterett fastslo at tingretten, i strid med § 38, hadde gått utenfor det forhold tiltalen gjaldt.

Det nye straffebudet som anvendes kan vise seg å beskytte de samme interesser, gjerningsbeskrivelsen kan være tilnærmet lik, og strafferammene kan være av samme omfang. Det er likevel slik at dersom fokuset i hendelsesforløpet flyttes og det medfører at det faktiske grunnlaget i realiteten endres, utgjør det en begrensning i rettens adgang til å fravike tiltalebeslutningen, da forholdet kan ikke lenger sies å ha samme identitet.

5.2.5 Rettskraft og forbud mot gjentatt straffeforfølgelse

Vurderingen av sakens identitet må ses i sammenheng med forbudet mot gjentatt straffeforfølgning som reguleres av straffeprosessloven § 51 og EMK Tilleggsprotokoll 7 artikkel 4. De nevnte bestemmelsene fastsetter at dersom det reises ny sak om et krav som tidligere er avgjort ved rettskraftig dom, skal saken avvises. For at forbudet skal komme til anvendelse er det en forutsetning at de to straffereaksjonene angår samme straffbare forhold.

Sammenhengen med rettskraftreglene og forholdet mellom tiltalebeslutning og dom gjør seg gjeldende i spørsmålet om forholdet som blir pådømt har den samme identitet som forholdet etter tiltalebeslutningen.

Tradisjonell lære har vært at samme straffbare «forhold» etter § 38 skal tolkes på samme måte som «krav» etter den norske straffeprosessregelen om rettskraft i § 51 første ledd første punktum.⁸² Videre må § 51 tolkes i samsvar med EMK Tilleggsprotokoll 7 artikkel 4 om dobbel straffeforfølgning. Praksis fra EMD om tolkningen av TP 7 artikkel 4 har opprinnelig

⁸¹ Straffeloven 1902 § 275 jf. § 276.

⁸² Rt-2011-172 (avsnitt 18).

vært uklar, men viste til at både rettslige og faktiske likheter og ulikheter var relevante for vurderingen av forholdets identitet.⁸³

Gjennom storkammerdommen *Zolotukhin mot Russland* kom klargjøringen.⁸⁴ EMD la til grunn at vurderingen av forholdets identitet utelukkende beror på likheter og ulikheter i det faktiske grunnlaget for straffeforfølgningen.⁸⁵ Det var i den sammenheng ikke relevant å se hen til utformingen av gjerningsbeskrivelsen, skyldkravet eller strafferammen i straffebedet, eller til hvilke interesser straffebedene skal ivareta.⁸⁶ Domstolen gikk med andre ord bort fra kravet om rettslig identitet, og fastslo at spørsmålet om «samme forhold» kun skal skje etter en sammenligning av de faktiske elementene i saken, og ikke de rettslige.

Zolotukhin-dommen er opprettholdt i senere praksis fra EMD. I *A og B mot Norge* legges det til grunn at det faktiske forholdet var det samme i begge sakene.⁸⁷ Saken gjaldt spørsmålet om ileggelse av ordinær tilleggsskatt og strafferettslig forfølgning innebar brudd på forbudet mot gjentatt straffeforfølgning i TP 7 artikkel 4. EMD viser blant annet til *Zolotukhin*, og fastholder at det er de faktiske omstendigheter i saken som skal legges til grunn ved vurderingen av hva som er samme «forhold».⁸⁸

Høyesterett tok for første gang standpunkt til *Zolotukhin*-avgjørelsen i Rt-2010-72. Saken gjaldt spørsmål om *Zolotukhin*-dommen medfører at ileggelse av tilleggsskatt og tilleggsavgift stenger for straffeforfølgning for tilknyttede brudd på regnskaps- og ligningslovgivningen. Det ble slått fast at normen EMD har gitt anvisning på i *Zolotukhin*-avgjørelsen må legges til grunn av norske domstoler. Denne saken gjaldt dobbel straffeforfølgning etter TP 7 artikkel 4. Forbudet innebærer at det ikke kan reises ny straffesak for et forhold som allerede er pådømt og rettskraftig avgjort. Spørsmålet er om TP 7 artikkel 4 også får betydning for vurderingen av det straffbare «forhold» etter strpl. § 38.

Høyesterett har uttrykkelig påpekt at EMDs identitetslære ikke påvirker hva som regnes som ett og samme straffbare «forhold» etter § 38 første ledd første punktum.⁸⁹ Det følger særlig av avgjørelsen i Rt-2011-172. Det vises riktignok til at vurderingen av hvorvidt den faktiske

⁸³ Øyen (2017) s. 91.

⁸⁴ EMDs dom av 10. februar 2009, *Zolotukhin mot Russland*, sak 14939/03.

⁸⁵ *Zolotukhin mot Russland*, Avsnitt 79.

⁸⁶ *Zolotukhin mot Russland*, Avsnitt 82-84.

⁸⁷ EMDs dom av 15. november 2016, *A og B mot Norge*, sak 24130/11 og 29758/11.

⁸⁸ *A og B mot Norge*, avsnitt 21.

⁸⁹ Rt-2011-172 (avsnitt 19), Rt-2012-243 (avsnitt 22-25) og Rt-2013-1068 (avsnitt 13).

handlingen er den samme, skal tolkes i samsvar med TP 7 artikkel 4. Høyesterett slo fast at ved vurderingen av hva som er samme «forhold» etter straffeprosessloven § 38, er det ikke tilstrekkelig at det er tale om samme *faktiske* handling, slik Zolotukhin-dommen gir anvisning på. Det kan ikke anvendes en bestemmelse som har en vesentlig annen rettslig karakter enn den som er angitt i tiltalen, jf. dommens avsnitt 19. En viktig klargjøring er dermed at Zolotukhin-dommen ikke medfører endringer i forståelsen av identitetsbegrepet i § 38.

5.3 Domstolens adgang til å fravike tiltalebeslutningens faktiske grunnlag

5.3.1 Innledning

Utgangspunktet er at retten skal bygge på det som fremkommer under hovedforhandlingen. Det følger i den forbindelse av straffeprosessloven § 305 at ved avgjørelsen av hva som anses bevist «tas bare i betraktning de bevis som er ført under hovedforhandling». Dette kan avvike fra etterforskningsmaterialet som tiltalebeslutningen er bygget på, og retten skal derfor legge til grunn det forhold som anses bevist etter hovedforhandlingen.

I den forbindelse kan det i noen tilfeller være aktuelt å endre beskrivelsen av det faktiske forhold som fremgår av tiltalebeslutningen. Retten står som nevnt fritt til å legge til grunn et annet faktum, med forbehold om at endringen er uten betydning for subsumsjonen.⁹⁰ Det kan fremkomme under hovedforhandlingen at voldsmannen slo med et redskap i stedet for knyttet neve, eller tyven har stjålet flere sykler enn det som står oppført i tiltalen.

Spørsmålet ved anvendelsen av § 38 er hvilke endringer retten kan foreta i forhold til tiltalebeslutningen uten at forholdets identitet forrykkes.⁹¹

Paragraf 38 viser til at det faktiske forholdet må være det samme, men retten kan gjøre endringer eller justeringer i selve beskrivelsen av forholdet. Spørsmålet videre er hvor grensen trekkes mellom det som bare utgjør en presisering, justering eller supplerings av det faktiske grunnlaget innenfor rammen av det straffbare «forhold», og faktiske endringer som innebærer at en står overfor et annet straffbart «forhold».⁹²

⁹⁰ Bjerke (1981) s. 79.

⁹¹ Bjerke m. fl (2011) s. 129.

⁹² Øyen (2019) s. 456.

Flere momenter har betydning for grensedragningen, blant annet hvordan det aktuelle straffebudet er utformet, læren om flere overtredelser i likeartet idealkonkurrens og grensedragningen mellom en fortsatt forbrytelse og flere overtredelser i likeartet realkonkurrens.⁹³ Når det gjelder tiltalebeslutningen, avhenger grensedragningen av hva som er det sentrale faktiske elementet i tiltalen og hvor konkret dette er beskrevet.

5.3.2 Endring i tid, sted og andre omstendigheter

Mindre justeringer i «tid» og «sted» er normalt uproblematisk og forandrer som regel ikke forholdets identitet. Dersom tiltalen gjelder bilkjøring i beruset tilstand fra A til B 1. januar, kan retten dømme for tilsvarende forhold 2. januar hvis den finner at påtalemyndigheten har tatt feil av dagen. Retten kan imidlertid ikke dømme for bilkjøring i beruset tilstand 2. januar fra B til C hvis det er to forskjellige anledninger det gjelder. Det kan i enkelte saker være uklart om det er tale om to ulike handlinger. Et eksempel følger av Rt-1985-1188. Tiltalen lød på ruspåvirket kjøring natt til lørdag, men retten dømte for ruspåvirket kjøring fredag kveld. Høyesterett fant det uklart om tiltalte var dømt for det samme forhold som fulgte av tiltalen, og opphevet dommen.

Ordlyden «andre omstendigheter» kan blant annet innebære en annen beskrivelse av tiltaltes handlemåte. Høyesterett har slått fast at det å bygge på en annen forøvelsesmåte ikke nødvendigvis endrer forholdets identitet.⁹⁴ Dersom tiltalen lyder på at siktede har sparket fornærmede, kan retten bygge på at fornærmede i stedet ble slått med en stokk. På samme måte kan tiltalen lyde på et knyttneveslag i fornærmedes ansikt, mens retten i stedet dømmer for en lusing med flat hånd.

I Rt-2003-1112 var A tiltalt for å ha forledet trygdemyndighetene til å utbetale dagpenger han ikke har krav på. Tiltalen gikk ut på at A hadde fortiet at han arbeidet på heltid som advokatfullmektig hos C, mens det han ble dømt for var å uriktig gi inntrykk av å være reell arbeidssøker. Høyesterett uttalte at dersom retten kommer til at forledelsen er gjennomført på en annen måte enn den tiltalen bygger på, kan dette ikke anses som noe annet straffbart forhold.⁹⁵

⁹³ Øyen (2019) s. 456.

⁹⁴ Se Rt-1986-699, Rt-1993-350, Rt-2006-279 (avsnitt 11 og 12).

⁹⁵ Rt-2003-1112 (avsnitt 27 og 28).

I Rt-2012-1857 var det ikke tvilsomt at retten med hjemmel i strpl. § 38, hvor tiltalen gjaldt medvirkning til voldtekt ved å ha «[slått] C i hodet», kunne tilføye «og/eller helte væske i skrittet hennes».⁹⁶ Dersom det hadde vært tale om å tilføye en ny *interesse* som krenkes, er det klart at interesseteorien setter begrensninger. Her fant imidlertid Høyesterett, på bakgrunn av omfattende høyesterettspraksis, at det ikke blir et annet forhold ved at den straffbare handlingen var begått på en alternativ måte.

Dersom A har drept B og tiltalen angir tidspunkt kl. 01 på natten, er det fortsatt det samme drapet selv om retten finner at det er utført på morgenen neste dag. Det samme gjelder om tiltalen angir slag mot hodet som dødsårsak, mens retten finner at det var et spark som var årsak til dødsfallet. Forholdets faktiske identitet er ikke endret, nemlig at A har drept B. Det kan dermed legges til grunn at det ikke blir tale om et annet forhold selv om den straffbare handlingen er begått på en annen måte enn det som er beskrevet i tiltalebeslutningen. Felles for avgjørelsene er at det straffbare forholdet i saken fortsatt anses som det samme.

5.3.3 Særlig om fortsatt forbrytelse

Når en rekke handlinger hver for seg oppfyller kravet om straffbarhet, kan de på grunn av sammenhengen mellom dem betraktes som ett straffbart forhold i stedet for flere forbrytelser.

Spørsmålet om fortsatt forbrytelse i sammenheng med anvendelsen av strpl. § 38 aktualiseres når tiltalebeslutningen angir et straffbart forhold, og retten under hovedforhandling finner bevist ytterligere forhold av samme art. Det straffbare forholdet kan da ses på som en fortsatt forbrytelse. Andenæs omtaler begrepet *fortsatt forbrytelse* som en reservasjon fra prinsippet om at retten må holde seg til samme faktum som tiltalebeslutningen.⁹⁷

Dersom tiltalebeslutningen nevner tre like straffbare handlinger foretatt innenfor en kort periode, kan retten, dersom den finner det bevist, ta med i bedømmelsen ytterligere straffbare handlinger av samme art.⁹⁸ Dersom det kun er tale om å trekke inn nye handlinger eller unnlatelser som ledd i en fortsatt forbrytelse, utvides ikke saken til å omfatte et annet straffbart forhold enn beskrevet i tiltalen. Dette innebærer at forholdets identitet ikke endres, og at retten har adgang til å pådømme hele forholdet som en fortsatt forbrytelse. Retten kan da

⁹⁶ Rt-2012-1857 (avsnitt 23).

⁹⁷ Andenæs og Myhrer (2009) s. 377.

⁹⁸ Se Rt-1992-562 s. 563 og Rt-2001-98 s. 101.

bygge straffeansvar på andre omstendigheter enn det som er uttrykkelig nevnt i tiltalebeslutningen.

Som nevnt tidligere kan straffebudets utforming ha betydning for grensedragningen mellom hvilke endringer som medfører at det ikke lenger er tale om samme «forhold». Enkelte straffebud er utformet slik at gjerningsbeskrivelsen uttrykkelig viser at flere handlinger eller unnlatelser kan utgjøre et straffbart forhold. Et eksempel på dette er straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner, som rammer den som «alvorlig eller gjentatt mishandler». Det samme gjelder for flere straffebud som omhandler økonomisk kriminalitet.⁹⁹ For slike tilfeller kan forholdet subsumeres som grovt dersom det er «begått ved flere anledninger eller over lengre tid».¹⁰⁰

Rettspraksis gir likevel mange eksempler på at en fortsatt forbrytelse kan foreligge selv om lovens gjerningsbeskrivelse ikke umiddelbart gir støtte for et slikt syn, og selv om handlingene ikke er begått i umiddelbar sammenheng. Høyesterett avga i Rt-1998-1416 noen generelle retningslinjer for vurderingen: det ble vist til en helhetsvurdering, der de viktigste momenter er om det foreligger sammenheng i tid, tilknytning til samme sted og om det foreligger felles forsett. Videre vil en fortsatt forbrytelse normalt bare foreligge i den utstrekning fornærmede er den samme. I noen tilfeller vil likevel praktiske hensyn tale sterkt for at krenkelser mot flere fornærmede kan anses som et fortsatt straffbart forhold. Da må hensynet til en praktikabel straffeforfølgning avveies mot hensynet til rettsikkerhet for den tiltalte.¹⁰¹

Et annet moment ved spørsmålet om retten kan gjøre endringer i det faktiske grunnlaget og dømme for fortsatt forbrytelse, er reglene om negativ materiell rettskraft etter strpl. § 51. Domstolen skal av eget tiltak avvise en sak om et krav som tidligere er avgjort. Ved fortsatt forbrytelse innebærer dette at rettskraftsvirkningen inntreffer for hele den forbryterske virksomheten, ikke bare den delen som var beskrevet i tiltalen i den første saken.¹⁰² Dette innebærer at strpl. § 51 sperrer for en ny forfølgning dersom påtalemyndigheten på et senere tidspunkt vil tiltale for et forhold som ville vært en del av det straffbare forhold som tidligere

⁹⁹ Se Straffeloven 2005 kapittel 30.

¹⁰⁰ Eksempelvis Straffeloven § 372, § 376, 379, § 383, § 393.

¹⁰¹ Se Rt-1992-445 s. 447, nærmere behandlet i punkt 3.5.

¹⁰² Rt-1931-920.

er pådømt.

5.3.4 Likeartet konkurrens

Ved likeartet konkurrens har en og samme handling rammet flere personer. Det er vanlig å sondre mellom integritetskrenkelses og krenkelse av formuesverdier.¹⁰³ Ved integritetskrenkelses foreligger det like mange forhold som fornærmede personer. Retten kan ikke pådømme straffbare forhold mot fornærmede som ikke er nevnt i tiltalebeslutningen. Dette er en absolutt begrensning ved konkurrens. Det vil alltid være like mange forhold som fornærmede personer. Ved krenkelses av formuesverdier beror det på en konkret vurdering om forholdet endrer identitet dersom retten trekker inn krenkelse mot andre fornærmede. Det kan være naturlig å regne tyveri fra flere personer som en fortsatt forbrytelse dersom tid, sted og andre omstendigheter tilsier det.

5.4 Domstolens plikt til å fravike tiltalebeslutningen

5.4.1 Utgangspunkt

Som nevnt ovenfor følger domstolens adgang til å fravike tiltalen av strpl. § 38. Ordlyden gir ikke uttrykkelig anvisning på at domstolen har *plikt* til å fravike tiltalen, men det kan likevel utledes av rettspraksis.¹⁰⁴

Retten kan ha plikt til å anvende et strengere, mildere eller alternativt straffebud. Plikten er særlig fremtredende hvis alternativet er å frifinne.¹⁰⁵ Denne plikten kan utledes av rettens selvstendige ansvar for rettsanvendelsen, og i forlengelsen av dette, en plikt til å endre lovanvendelsen. Dersom retten ikke har overholdt denne plikten og det kan ha virket inn på dommens innhold, kan det resultere i at dommen oppheves på grunnlag av saksbehandlingsfeil, se strpl. § 343, jf. 342 annet ledd nr. 3. og 4.

Matningsdal viser til at praktiske hensyn tilsier at løsningen bør være forskjellig med hensyn til subsumsjonsendringer og plikten til å anvende ytterligere straffebud i konkurrens.¹⁰⁶ Dette må tolkes slik at det siste tilfellet vil være å utfordre anklageprinsippet i for stor grad, all den

¹⁰³ Matningsdal (2002) s. 119.

¹⁰⁴ Se bl.a. Rt-2002-900 og Rt-2006-279, behandlet i punkt 5.4.2.

¹⁰⁵ Øyen (2019) s. 456.

¹⁰⁶ Matningsdal (2002) s. 121.

tid det er påtalemyndigheten som skal trekke opp rammene for saken, herunder hvilke straffebud som skal anvendes på forholdet. I det følgende vil det først gjøres rede for rettens plikt til å fravike tiltalebeslutning på grunn av en annen lovtolkning, dernest på grunn av faktiske omstendigheter i saken som ikke er nevnt i tiltalebeslutningen.

5.4.2 En annen lovforståelse

Retten kan ha en annen oppfatning enn påtalemyndigheten av hva som er riktig rettsanvendelse, og derfor foreta en subsumsjonsendring. Normalt er en subsumsjonsendring aktuell fordi retten finner et mindre forhold bevist enn det tiltalebeslutningen er basert på.¹⁰⁷ I utgangspunktet har retten da plikt til å overveie om forholdet kan straffes etter en annen bestemmelse.

Rettspraksis viser imidlertid at plikten ikke er absolutt. I Rt-1983-400 mente Høyesterett at anvendelsen av andre straffebud ville synes tvilsom ut fra tingrettens syn på saken. En ny subsumsjon ville reist spørsmål som saken for øvrig ikke gav retten foranledning til å gå inn på, noe som kunne krevd utsettelse av saken. Høyesterett uttalte at rettens plikt i noen grad måtte bero på den konkrete situasjonen.¹⁰⁸

I Rt-2002-900 var spørsmålet om lagmannsretten hadde begått en saksbehandlingsfeil ved å ikke stille nye spørsmål til lagretten.¹⁰⁹ Det ble stilt to spørsmål som gjaldt forsettlig drap. Høyesterett kom til at det også skulle vært stilt spørsmål om kroppskrenkelse, da dette også ble prosedert på under hovedforhandling. Førstvoterende dommer uttaler på side 902 at «det har aldri vore tvil om at tingretten og lagmannsretten ... har ei sjølvstendig plikt til å vurdere om eit tilhøve går inn under eit mildare straffebod enn etter tiltalen». Det vises videre til at en endring fra drap til kroppskrenkelse er et typisk eksempel der det er en slik plikt.

Avgjørelsen følges opp i Rt-2006-279, hvor det vises til at det ikke alltid er klart når det må sies å foreligge en plikt for lagmannsretten til å stille nye spørsmål. Utgangspunktet må være at dersom det fremstår som nærliggende å anvende de alternative straffebestemmelsene, må retten ha plikt til å stille nye spørsmål til lagretten.¹¹⁰ Riktignok er lagretteordningen opphevet

¹⁰⁷ Matningsdal (2002) s. 121.

¹⁰⁸ Rt-1983-400 s. 403.

¹⁰⁹ Lagrettsordningen ble opphevet ved Lov 16. Juni 2017 nr. 58 om endringer i straffeprosessloven (oppheving av juryordningen).

¹¹⁰ Rt-2006-279 (avsnitt 14).

i dag, men utgangspunktet må være det samme også for rettens plikt til å fravike tiltalebeslutningen ved pådømmelse.

Er det reist tiltale for simpelt tyveri, har retten plikt til å dømme for grovt tyveri dersom den finner at det er den riktige subsumsjonen. På den annen side har retten plikt til å undersøke om det finnes en annen bestemmelse som kan anvendes hvis alternativet er å frifinne. Et eksempel er der straffebudet krever forsett som skyldkrav. Retten har da plikt til å undersøke om forholdet rammes av en bestemmelse som bare krever uaktsomhet.

Begrunnelsen for rettens plikt til å gå utenfor tiltalebeslutningen følger også av sammenhengen mellom strpl. § 38 og § 51. En frifinnelse avgjør det straffbare forhold som sådan, og ikke bare i forhold til den subsumsjon eller faktiske beskrivelse som er inntatt i tiltalen. Utfordringen oppstår når retten ikke følger plikten til å vurdere et annet straffebud, og tiltalte blir frifunnet etter bestemmelsen i tiltalen fordi forholdet ikke anses tilstrekkelig bevist.

Et slikt tilfelle ble behandlet i HR-2019-792-U. Tiltalte var frifunnet for grovt bedrageri etter strl. § 372. Lagmannsretten begrunnet dette med at det ikke var tilstrekkelig bevist at kravet til forsett var oppfylt. Høyesterett opphevet delen av dommen som gjaldt frifinnelsen fordi lagmannsretten ikke hadde vurdert om tiltalte hadde opptrådt uaktsomt, og dermed kunne dømmes for grovt uaktsomt bedrageri etter strl. § 374.

Plikten til å anvende de straffebud som passer, gjelder også ved ulikeartet idealkonkurrens, hvor én handling rammes av flere straffebud. Det må imidlertid dreie seg om bestemmelser som verner de samme interesser som de i tiltalen, se punkt 5.2.2 om interessedeorien som begrensning. Dette innebærer at dersom retten dømmer etter tiltalebeslutningen, men i tillegg finner et annet straffebud som verner de samme interesser anvendelig, skal den også dømme etter dette straffebudet dersom vilkårene foreligger.¹¹¹

5.4.3 Andre faktiske omstendigheter

Retten kan finne at andre faktiske omstendigheter enn de som er nevnt i tiltalebeslutningen vil være avgjørende for subsumsjonen. I rettens *plikt* til å anvende andre straffebud enn etter

¹¹¹ Bjerke (1981) s. 81.

tiltalebeslutningen, ligger det også en plikt til å selv undersøke om det foreligger omstendigheter som gjør andre lovbestemmelser anvendelige, jf. strpl. § 38 første ledd andre punktum. Det følger av bestemmelsen at «bare når den finner særlig grunn til det, prøver retten om det foreligger andre omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere straffebestemmelse enn etter tiltalen». Dette er en begrensning i den plikt retten har til å påse at saken blir tilstrekkelig opplyst, jf. strpl. § 294. Det betyr at rettens plikt til å anvende et strengere straffebud er svakere når det er til siktedes ugunst etter ordlyden «finner særlig grunn til» å anvende en strengere straffebestemmelse enn etter tiltalen.

5.5 Domstolens adgang til å legge vekt på forhold som ikke er omfattet av tiltalebeslutningen ved straffeutmålingen

Når utgangspunktet er at retten er avskåret fra på dømme et forhold som ikke følger av tiltalebeslutningen, må det samme gjelde for rettens kompetanse ved straffeutmålingen. Spørsmålet er om retten i så måte går utenfor sin kompetanse etter strpl. § 38 ved å legge vekt på forhold som ikke er omfattet av tiltalebeslutningen ved straffeutmålingen.

Spørsmålet må besvares på bakgrunn av rettspraksis. Høyesterett har i noen saker uttalt at det er anledning til å ta hensyn til forhold som ikke er tatt med i tiltalebeslutningen, så lenge det kaster lys over det forholdet tiltalen gjelder eller belyser tiltaltes karakter og sinnelag.¹¹² Det avgjørende vil likevel være at forholdets identitet ikke endres.

Høyesterett behandlet i Rt-1999-745 en sak hvor tiltalte var dømt for å ha seksuelt misbrukt sin datter i en lengre periode. Lagmannsretten hadde i skjerpene retning lagt vekt på at domfelte også hadde misbrukt sine to øvrige døtre, selv om disse forholdene var foreldet. Da lagmannsretten hadde funnet disse forholdene bevist under hovedforhandlingen, fant Høyesterett at det var adgang til å ta hensyn til dem.

Matningsdal mener imidlertid at avgjørelsen ikke kan tolkes slik at forholdene som ikke var en del av tiltalebeslutningen kunne tillegges selvstendig vekt.¹¹³ Det poengteres at domfeltes

¹¹² Se bl.a. Rt-1947-606, Rt-1968-970, Rt-1984-1281 s. 1287.

¹¹³ Matningsdal (2002) s. 124.

overgrep mot tre døtre gav overgrepet mot den ene et enda grovere preg, som det måtte være adgang til å legge vekt på.

I Rt-2000-1763 var spørsmålet om en polititjenestemann skulle fradømmes sin stilling på bakgrunn av straffbare handlinger som var rettet mot en tidligere samboer. Forholdet i denne saken gav tilstrekkelig grunnlag for at den domfelte måtte fradømmes stillingen.

Førstvoterende uttalte seg likevel om spørsmålet om andre forhold enn de lovbruddene som den domfelte var funnet skyldig i, kunne tas i betraktning. Det ble uttalt at det ikke kan legges vekt på forhold utenfor tiltalen «bortsett fra det lys slike forhold kan kaste over nettopp overtredelsene i den aktuelle saken».

Det samme vil gjelde når retten ved fortsatt forbrytelse trekker inn handlinger som ikke uttrykkelig er beskrevet i tiltalebeslutningen. I Rt-2005-934 var en kvinne funnet skyldig av lagmannsretten i å ha oppbevart eller medvirket til oppbevaring av narkotika.

Tiltalebeslutningen begrenset det straffbare forholdet til 15. november. Lagmannsrettens flertall kom til at kvinnen hadde medvirket til oppbevaring også en kortere periode før 15. november. Høyesterett kom til et annet resultat enn lagmannsretten, og fant at kvinnen ikke medvirket i tiden før datoen. Det ble likevel uttalt at medvirkningen den 15. november og i tiden før dette tidspunktet uansett måtte anses som et fortsatt straffbart forhold. Strpl. § 38 var dermed ikke til hinder for at retten bygger på tidligere elementer i det straffbare forhold enn dem som beskrives i tiltalebeslutningen, jf. dommens avsnitt 14. Førstvoterende viser videre til at en forutsetning for at retten kan ta hensyn til forhold som ikke omfattes av tiltalen er at saken for øvrig gir tiltalte tilfredsstillende mulighet til å forberede sitt forsvar.

Dommen tas til inntekt for at retten kan ta med handlinger som ligger utenfor tidsrammen som er beskrevet i tiltalebeslutningen, forutsatt at de utgjør en del av samme fortsatte forbrytelse.¹¹⁴ Dersom retten finner bevist flere forhold innenfor den samme fortsatte forbrytelse, som ikke er tatt med i tiltalebeslutningen, kan dette skjerpe straffutmålingen.

I HR-2018-578-U var det spørsmål om lagmannsretten kunne legge vekt på tiltaltes vandel, herunder anmeldelser hvor tiltalte hadde vært mistenkt eller siktet i lignende forhold hvor sakene var henlagt av kapasitetshensyn. Høyesterett viste til at det gjaldt bevisføring som rent

¹¹⁴ Matningsdal (2002) s. 126.

konkret hadde betydning for bedømmelsen av den foreliggende sak og at forsvarerne hadde hatt mulighet til å uttale seg.

Gjennomgang av rettspraksis viser at Høyesterett tar utgangspunkt i at retten ikke kan gå utenfor det forholdet tiltalen gjelder, men gir adgang for de tilfeller hvor andre omstendigheter vil belyse den foreliggende saken. Det fremheves at andre forhold som vektlegges må ha en tilknytning til det forholdet tiltalen gjelder.

Det må skilles mellom å tillegge forhold utenfor tiltalebeslutningen *selvstendig vekt* og det å la forhold utenfor tiltalebeslutningen underbygge forholdets grovhet. Det bør imidlertid kreves at det har vært ført bevis for forholdet utenfor tiltalebeslutningen under hovedforhandlingen, og at det står i sammenheng med de tiltalte forhold. Et annet viktig moment må være om forholdet har vært gjenstand for kontradiksjon slik at tiltalte har hatt mulighet til å forsvare seg mot det som trekkes inn i straffeutmålingen. Dette er i samsvar med tiltaltes rettigheter etter EMK artikkel 6 nr. 3.

Å vektlegge forhold utenfor tiltalebeslutningen ved straffeutmålingen kan sies å ha en side til den materielle sannhets prinsipp, og ønsket om et materielt riktig resultat. Dersom andre forhold belyser tiltaltes karakter og sinnelag i en slik grad at det har innvirkning på straffeutmålingen, vil det nok i mange tilfeller også stemme overens med den alminnelige rettsfølelse i samfunnet.

6 Forslag til ny straffeprosesslov

6.1 Innledning

I det følgende skal det gjøres rede for straffeprosessutvalgets utredning i NOU 2016: 24. Utredningen ble sendt på høring 5. desember 2016, med høringsfrist juni 2017.¹¹⁵ Alle høringsuttalelser er gjennomgått i forbindelse med oppgaven. I den grad instansene har uttalt seg om forholdet mellom tiltalebeslutning og dom, fremstår det som påfallende hvor mange av uttalelsene som stiller seg kritisk til utvalgets vurderinger. Begrunnelsen for det synes gjennomgående å være at endringen fratår domstolen det overordnede ansvaret for rettsanvendelsen. Det vil avslutningsvis knyttes noen egne bemerkninger til problemstillingen.

6.2 Straffeprosesslovutvalgets lovforslag og vurderinger

Straffeprosessutvalget har naturlig nok sett på forholdet mellom tiltalebeslutning og dom, og foreslår enkelte endringer. Forslagene til endring har sammenheng med hvilket syn utvalget har på anklageprinsippets gjennomslag i ny straffeprosesslov.¹¹⁶ Utvalget slår fast at gjeldende lov bygger på at påtalemyndighetens disposisjoner til en viss grad er bindende for retten, men mener det likevel er grunn til å vurdere om de hensyn anklageprinsippet bygger på kan tale for at påtalemyndigheten i noe større grad enn i dag bør gis myndighet til å trekke opp rammene for rettens avgjørelser.¹¹⁷

Utvalget stiller spørsmål ved om gjeldende identitetslære etter straffeprosessloven § 38 på en tilfredsstillende måte ivaretar hensynene som ligger til grunn for anklageprinsippet.¹¹⁸ Kritikken går ut på at hva som er «samme forhold» i faktisk og rettslig henseende ofte kan vært tvilsomt, og at kriteriene for avgjørelsen kan gi tilfeldige utslag.¹¹⁹ Regelen som bygger på interesselæren er «relativt uklar» og «lite prinsipiell» etter utvalgets syn.¹²⁰ Det er et

¹¹⁵ Høring ny straffeprosesslov: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/>

¹¹⁶ NOU 2016: 24 s. 109.

¹¹⁷ NOU 2016: 24 s. 393.

¹¹⁸ NOU 2016: 24 s. 397.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ NOU 2016: 24 s. 398.

enstemmig utvalg som mener at det er behov for å tydeligere markere betydningen av den rettslige karakteristikken.

Det foreslås ingen endringer når det gjelder rettens adgang til å fravike tiltalebeslutningens faktiske grunnlag. Retten skal fortsatt forholde seg til samme faktiske forhold, men være ubundet av tid, sted og andre omstendigheter.¹²¹

Utvalget har imidlertid delt seg i et flertall og et mindretall når det foreslås å gjøre begrensninger i rettens adgang til å dømme for et annet straffebud enn det som følger av tiltalebeslutningen.

Flertallet tar til orde for at tiltalens angivelse av det faktiske forhold sammenholdt med den rettslige karakteristikken er det beste mål for hva påtalemyndigheten har valgt å bringe inn for retten til pådømmelse. Av den grunn bør retten i prinsippet være bundet til subsumsjonen i tiltalen. Forslaget innebærer at spørsmålet om subsumsjonsendring blir underlagt påtalemyndighetens rådighet. Lovforslaget følger av § 32-3 og lyder:

«Retten kan bare avgjøre krav som er reist av partene, jf. § 5-1 første ledd. Avgjørelsen må ligge innenfor rammen av partenes påstander. Retten kan likevel dømme for overtredelse av et annet straffebud enn etter tiltalen *når påtalemyndigheten ikke motsetter seg det*» (min uth).

Endringen begrunnes i hensynet til anklageprinsippet og opportunitetsprinsippet. For de tilfeller hvor påtalemyndigheten faktisk motsetter seg en subsumsjonsendring, har retten valget mellom å dømme etter tiltalen eller frifinne tiltalte selv om retten mener vedkommende kunne vært domfelt etter et annet straffebud. Flertallet finner denne løsningen best i samsvar med anklageprinsippet og de hensyn dette bygger på.¹²²

Mindretallet mener at denne løsningen vil gå på bekostning av prinsippet om at retten har selvstendig ansvar for rettsanvendelsen. Mindretallet mener imidlertid at begrepet «samme forhold» kan begrenses snevrere enn i dag, slik at det avgjørende er tiltalens beskrivelse av det faktiske forhold sammen med den rettslige karakteristikken. Det foreslås at det legges til grunn at forholdets identitet endres hvis retten bygger på andre rettsfakta enn dem som er beskrevet i tiltalen, for eksempel hvis det er tale om å endre subsumsjon fra tyveri til ran.

¹²¹ NOU 2016: 24 s. 109.

¹²² Se flertallets drøftelser, NOU 2016: 24 s. 398.

Dersom volds- eller tvangselementet i ransbestemmelsen ikke er beskrevet i grunnlaget for tyveritiltalen, skal ikke retten kunne bygge på dette faktiske elementet. Dersom den nye subsumsjonen gjør at forholdet får en vesentlig annen rettslig karakter enn etter tiltalen, for eksempel hvis det er tale om å domfelle for drapsforsøk etter en tiltale for kroppsskade, mener mindretallet at forholdets identitet også bør anses endret.¹²³

6.3 Høringsuttalelser

De fleste høringsinstanser som har uttalt seg om forholdet mellom tiltalebeslutning og dom i ny straffeprosesslov, har som nevnt støttet mindretallets vurdering. Høyesterett stiller seg kritisk til forslaget og advarer mot grunnleggende endringer i kompetansefordelingen mellom domstolene og påtalemyndigheten.¹²⁴ Høyesterett mener det ikke er noen naturlig følge av anklageprinsippet at påtalemyndigheten skal kunne binde domstolens rettsanvendelse. Det vises til at kjernen i anklageprinsippet er at domstolene bare tar stilling til det faktiske forhold påtalemyndigheten legger frem for retten, og at av Høyesterett har det vært ansett som en selvfølge at det er opp til retten å anvende de riktige straffebestemmelsene jf. någjeldende strpl. § 38 andre ledd første punktum.

Videre mener Høyesterett det er «vanskelig å godta at retten skal måtte avsi frifinnende dom hvis forholdet rammes av et annet straffebud». Det vises til at konsekvensen kan bli at straffbare og straffverdige handlinger blir straffrie fordi påtalemyndigheten har valgt feil straffebud. Dette synspunktet følges opp av Oslo Statsadvokatembeters hørings svar, som peker på at uriktig frifinnende dommer vil kunne virke støtende for fornærmede og svekke folks tillit til rettsapparatet.¹²⁵

Lagmannsrettene stiller seg også bak mindretallets vurdering. Eidsivating lagmannsrett bemerker at forslaget om å begrense rettens subsumsjonsfrihet ikke harmonerer med hensynet til et materielt riktig resultat.¹²⁶ Det vises til at rettens subsumsjonsfrihet allerede er begrenset etter gjeldende rett, jf. Rt-2011-172 avsnitt 19. I tillegg viser Eidsivating lagmannsrett til

¹²³ Se mindretallets drøftelser, NOU 2016: 24 s. 399.

¹²⁴ Hørings svar fra Norges Høyesterett. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=7cdefbcf-c5e8-40f9-bb2c-f475a329cc50>

¹²⁵ Hørings svar fra Oslo Statsadvokatembeter.

https://www.regjeringen.no/contentassets/addade5d609e4683a3f6217304df9fc9/saoslo.pdf?uid=Oslo_statsadvokatembeter

¹²⁶ Hørings svar fra Eidsivating lagmannsrett. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=d8f90a1c-4998-4031-b9a5-8347da844cd7>

kontradiksjonsprinsippet som utgjør en viktig skranke for subsumsjonsendringer i dag. Lagmannsretten fremhever at straffesaker er indispositive og at domstolene som utgangspunkt må ha ansvaret for rettsanvendelsen. Gulating lagmannsrett mener ordningen flertallet foreslår vil forskyve tyngdepunktet i prosessen fra behandlingen i rettsapparatet til etterforsknings- og påtalestadiet.¹²⁷

Heller ikke Riksadvokaten sier seg enig med flertallet i utvalget.¹²⁸ Det argumenteres med at flertallets løsning vil legge en demper på domstolens mulighet til å avsi dommer som bidrar til rettsutvikling. Videre vil mindretallets løsning bidra til at svakheter ved påtalemyndighetens tilnærming kan avhjelpes om domstolene får større armslag. Riksadvokaten mener dette kan bidra til å verne om den tillit domstolene, politiet og påtalemyndigheten nyter i dag.

Ørnulf Øyen mener i sitt høringssvar at det kan argumenteres for at flertallets forslag reelt sett innebærer en svekkelse av anklageprinsippet.¹²⁹ For det første vil retten, dersom den tradisjonelle interesselæren forkastes, kunne ta initiativ til enhver subsumsjonsendring, så lenge den bygger på rettsfakta som er nevnt i tiltalen. For det andre mener Øyen at påtalemyndighetens vetorett bare blir en formalitet, da det kun vil være aktuelt i ekstraordinære tilfeller å motsette seg den subsumsjon retten mener er korrekt. Øyen mener vetoretten reelt sett vil fungere som et krav om kontradiksjon overfor påtalemyndigheten, som gjelder også i dag etter strpl. § 38 tredje ledd.

6.4 Avsluttende bemerkninger

På bakgrunn av de drøftelser som er gjort i oppgaven, kan det legges til grunn at vurderingen av hva som anses som et annet «forhold» beror dels på hvorvidt det gjøres endringer i det faktiske grunnlaget, og dels på hvorvidt det gjøres endringer i det rettslige grunnlaget. En slik regel vil i noen tilfeller kunne fortone seg som lite betryggende dersom rettens kompetanse til endring går utover tiltaltes forutberegnelighet. Det kan tale for at det bør gjøres en presisering i lovverket som trekker opp rammene for hvordan forholdets identitet skal fastlegges.

¹²⁷ Høringssvar fra Gulating lagmannsrett. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=8747df1d-15be-4142-ad42-a022c9f55529>

¹²⁸ Høringssvar fra Riksadvokaten. <https://www.regjeringen.no/contentassets/addade5d609e4683a3f6217304df9fc9/ra.pdf?uid=Riksadvokatembetet>

¹²⁹ Høringssvar fra Ørnulf Øyen.

Det kan likevel stilles spørsmål ved hvordan dette bør gjøres. I utgangspunktet ser forslaget til flertallet ikke tvilsomt ut. I gjeldende rett er det også grenser for rettens subsumsjonsfrihet som følge av påtalemyndighetens disposisjoner. Som redegjort for i punkt 5.2, er retten begrenset av at subsumsjonsendring ikke har en vesentlig annen rettslig karakter enn etter tiltalen. Etter forslaget skal retten fortsatt ha selvstendig ansvar for rettsanvendelsen, men innenfor subsumsjonen etter tiltalen og eventuelle subsumsjonsendringer som godtas av påtalemyndigheten. Retten skal fortsatt ha selvstendig ansvar for fortolkningen av de aktuelle straffebud som følger av tiltalen.

Flertallet mener det ikke er grunn til å frykte at forslaget i praksis vil utgjøre et hinder i at feil domstolen oppdager, rettes opp, slik Riksadvokaten tar til orde for. Spørsmålet om subsumsjonsendring må uansett tas opp under hovedforhandlingen. På den annen side vil påtalemyndigheten normalt ikke ha noen grunn til å motsette seg anvendelsen av et annet straffebud enn det tiltalen bygger på. Dersom det skulle være tilfelle, er flertallets syn at påtalemyndigheten skal ha det avgjørende ord.

Det som kan anses noe tvilsomt, er de ytterste konsekvenser av at retten trenger påtalemyndighetens samtykke for å endre subsumsjonen. Retten må da frifinne tiltalte selv om den mener vedkommende kunne vært domfelt etter et annet straffebud. En slik praksis settes på spissen i møte med reglene om negativ materiell rettskraft. Dersom retten nektes å anvende et nytt straffebud og avsier rettskraftig frifinnelsesdom, vil det være utelukket å reise ny tiltale om de samme faktiske forhold med påstand om anvendelse av et annet straffebud. Det innebærer i praksis at domstolen blir bundet til å frifinne, ettersom domstolens oppgave er å dømme etter det den finner bevist etter hovedforhandling. En slik konsekvens kan nok tenkes å stride mot den allmenne rettsfølelsen i samfunnet.

Rui omtaler utvalgets forslag som en maktforskyvning fra domstolene til påtalemyndigheten og stiller spørsmål ved om denne maktforskyvningen er hensiktsmessig og ønskelig. På bakgrunn av maktfordelingsprinsippet kan det fremstå som problematisk at domstolens kompetanse skal reduseres til å føre kontroll med det straffekravet påtalemyndigheten fremmer.¹³⁰

¹³⁰ Rui, Jorun, «Anklageprinsippets stilling i norsk straffeprosess», *Tidsskrift for strafferett*, 2017 (s. 329-344) punkt 7.

Utvalgets oppfatning om at påtalemyndigheten bør ha det avgjørende ord ved subsumsjonsendring, kan anføres å ikke å ta i betraktning Høyesteretts rolle som prejudikatsdomstol og dens arbeid for rettsutvikling og rettsavklaring. I den forstand er hele prinsippet om at retten har selvstendig ansvar for rettsanvendelsen bygget på at retten skal ha *det avgjørende ord*. Det kan riktignok være slik at et krav om påtamyndighetens samtykke ved endret subsumsjon neppe vil medføre store praktiske endringer, da det kun vil være i særlige tilfeller påtalemyndigheten vil motsette seg en endring som retten tar initiativ til. Det er likevel det rent prinsipielle synspunktet om at retten bør ha det overordnede ansvaret for rettsanvendelsen, som gjør at mindretallets vurderinger har gode grunner for seg.

Kildeliste

Lover

- 1814 Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814
- 1887 Lov 1. juli 1887 nr. 5 om Rettergangsmaaden i Straffesager (opphevet)
- 1902 Lov 22. mai 1902 Almindelig borgerlig straffelov (opphevet)
- 1915 Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven)
- 1965 Lov 18. mai 1965 nr. 4 om vegtrafikk (vegtrafikkloven)
- 1981 Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)
- 1999 Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
- 2005 Lov 20. Mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)
- 2005 Lov 17. Juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister
- 2017 Lov 16. juni nr. 58 om endringer i straffeprosessloven mv. (oppheving av juryordningen)

Forskrifter

- 1985 Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen)
- 2001 Forskrift 6. juli 2001 nr. 757 om offentlighet i rettspleien

Forarbeider

NUT 1969: 3	Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen
Ot.prp.nr. 35 (1978-1979)	Om lov om rettergangsmåten i straffesaker
Dok.nr.16 (2011-2012)	Rapport fra Menneskerettsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven
NOU 2016: 24	Ny straffeprosesslov

Internasjonale konvensjoner

1950	Den Europeiske menneskerettskonvensjonen med tilhørende tilleggsprotokoller
------	---

Rettspraksis

Høyesterett

Rt-1947-606

Rt-1968-970

Rt-1980-360

Rt-1983-400

Rt.1983-880

Rt-1984-1281

Rt-1985-1188

Rt-1986-699

Rt-1987-950

Rt-1989-69

Rt-1989-1336
Rt-1992-127
Rt-1992-445
Rt-1992-562
Rt-1993-350
Rt-1994-1378
Rt-1996-1558
Rt-1997-1590
Rt-1997-2073
Rt-1998-1416
Rt-1999-745
Rt-2000-1763
Rt-2001-38
Rt-2002-900
Rt-2001-98
Rt-2003-394
Rt-2003-1112
Rt-2004-146
Rt-2005-833
Rt-2005-934
Rt-2005-1218
Rt-2006-582
Rt-2006-279
Rt-2006-582
Rt-2007-1435

Rt-2008-118

Rt-2010-72

Rt-2011-172

Rt-2012-243

Rt-2012-1857

Rt-2013-521

Rt-2013-905

Rt-2013-1068

Rt-2013-1297

Rt-2015-345

HR-2016-169-U

HR-2016-592-A

HR-2017-1015-U

HR-2018-578-U

HR-2019-741-A

HR-2019-792-U

HR-2019-1259-A

HR-2019-1967-A

EMD

2009 Zolotukhin mot Russland, dom av 10. februar 2009 (14939/03)

2016 A og B mot Norge, dom av 15. november 2016 (24130/11 og 29758/11)

Litteratur

- Aall Aall, Jørgen: *Rettsstat og menneskerettigheter*. 4. utgave, 2. opplag. (Bergen 2015).
- Andenæs Andenæs, Johs.: *Norsk Straffeprosess*. 4. Utgave. Samlet utgave ved Tor-Geir Myhrer (Oslo 2009).
- Bjerke Bjerke, Hans Kristian: «Forholdet mellom tiltalebeslutning og dom», *Jussens Venner*, 1981 s. 69-81.
- Bjerke m. fl. Bjerke, Kristian, Erik Keiserud og Knut Erik Sæther: *Straffeprosessloven Kommentarutgave*, 4. Utgave, Bind I (Oslo 2011).
- Eskeland m. fl. Eskeland, Ståle og Alf Petter Høgberg: *Strafferett*. 5. utgave (Oslo 2017).
- Kjeldby Kjeldby, Gert Johan: *Mellom rett og plikt til straffeforfølgning* (Oslo 2013).
- Matningsdal Matningsdal, Magnus: «Forholdet mellom tiltalebeslutning og dom», *Jussens Venner*, 2002 s. 89-132.
- Rui Rui, Jon Petter: «Straffeprosessen i perspektiv», *Jussens Venner*, 2014 s. 382-443.
- Rui Rui, Jorun, «Anklageprinsippets stilling i norsk straffeprosess», *Tidsskrift for strafferett*, 2017 s. 329-344.
- Øyen Øyen, Ørnulf: «Fortsatt forbrytelse», *Jussens Venner*, 2005 s. 218-258.
- Øyen, Arnulf: *Straffeprosess*. 2. utgave (Bergen 2019).
- Øyen, Arnulf: «Det straffbare «forhold»: EMDs tilnærming, Høyesteretts kursendring og forslagene til Straffeprosesslovutvalget», *Tidsskrift for strafferett*, 2017 s. 89-102.

Nettadresser

Høring ny straffeprosesslov: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/> (sist sjekket 27. november 2019 kl. 11:07).

Høringssvar fra Høyesterett: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=7cdefbcf-c5e8-40f9-bb2c-f475a329cc50> (sist sjekket 27. november 2019 kl. 16:37).

Høringssvar fra Eidsivating lagmannsrett: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=d8f90a1c-4998-4031-b9a5-8347da844cd7> (sist sjekket 28. november 2019 kl. 10:55).

Høringssvar fra Gulating lagmannsrett: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=8747df1d-15be-4142-ad42-a022c9f55529> (sist sjekket 14. desember 2019 kl. 18:47).

Høringssvar fra Oslo Statsadvokatembeter: https://www.regjeringen.no/contentassets/addade5d609e4683a3f6217304df9fc9/saoslo.pdf?uid=Oslo_statsadvokatembeter (sist sjekket 28. november 2019 kl. 10:57).

Høringssvar fra Riksadvokaten: <https://www.regjeringen.no/contentassets/addade5d609e4683a3f6217304df9fc9/ra.pdf?uid=Riksadvokatembetet> (sist sjekket 14. desember 2019 kl. 18:30)

Høringssvar fra Ørnulf Øyen: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2016-24-ny-straffeprosesslov/id2522685/?uid=ea6d93dc-d9f6-4845-8f65-cbef34380f2a> (sist sjekket 27. november 2019 kl. 16:35).

Lovdata – merknad til strpl. § 38: skrevet av Hans-Petter Jahre, skrevet 21.02.2011 kl. 11:37, <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1981-05-22-25/§38> (sist lest 10.10.2019 kl. 19:16).

